

A tömeglélektan aktuális kriminalaetiológiai tanulságai

ÍRTA:

KÉTHELY SÁNDOR dr.

kir. törvényszéki joggyakornok.

MSKOLC, 1927

MAGYAR JÖVŐ NYOMDAÜZEM ÉS LAPKIADÓVALLALAT R.-T.

Szerzőtől megjelent:

a) értekezések

1. Az öngyilkosság és az euthanasia. Kriminalpolitikai tanulmány. Pécs. 1924. Különlenyomat a miskolci ág. kitv. ev. jogakadémia 1923—24. évi Almanachjából. 29. oldal.

2. 1843. évi magyar büntetőjogi javaslat szerepe a magyar börtönügyben. Megjelent a Miskolci Jogászélet 1925. évi 2[^]. és 3. számaiban és különlenyomatkép a Miskolci Jogászélet Könyvtárában, mint annak 2. száma. 15. oldal.

3. Korunk uralkodó eszméi. A szocializmus és a demokrácia. Megjelent a Miskolci Kath. Tudósítóban a XIY. évfolyam, 5—9. számaiban, Miskolc, 1925.

4. Büntetőjogi tájékoztató a Borsodvármegyei és Miskolci Patronázs Egyesület dolgozó tagjai számára. Megjelent a ÍPatronázs Egyesület Könyvtárában, mint annak 1. száma. Miskolc, 1926. 42. oldal.

b) könyvszemlék

1. Finkey Ferenc: A magyar anyagi büntetőjog jelen állapota. Budapest. 1923. Megjelent a Miskolci Jogászélet I. évf., 5. számában.

2. W. Peters: Die Vererbung geistiger Eigenschaften und die psichische Konstitution, Jena, 1925. Megjelent a Miskolci Jogászélet I. évf., 9. számában.

3. Selbstmord und Tötung auf Verlangen. Eine strafrechtliche Studie von Dr. Maximilian Kessler. Leipzig. 1925, Megjelent a Miskolci Jogászélet II. évf., 4. számában.

A gyakrabban idézett forrásmunkák: Emil Ludwig — Turóczy József: Napoleon Budapest. Dick Manó. — Carlyle Tamás — Baráth Ferenc: A francia forradalom. Budapest. 1875. M. Tud. Akadémia könyvkiadó vállalata. — Várnai Sándor: A francia rémuralom története. Budapest. Franklin. — Neményi Ambrus: A francia forradalom hírlapjai és hírlapírói. Budapest. Franklin. 1885. — Farkas Pál: A francia forradalom. Budapest. 1913. Singer és Wolfner. — Fábíán Béla: Az orosz pokol. Budapest. Légrády Testvérek. — Gratz Gusztáv: A bolsevizmus Magyarországon. Budapest. Franklin. 1921. — Huszár Károly: A proletárdiktatúra Magyarországon. Budapest. 1920. — Rubint Dezső tábornok: Az összeomlás. Budapest. Globus. 1922. — nagymegyeri Eaics Károly ezredes: Igazságok és tanulságok a nagy háborúból. Move. — doberclói Breit József: A magyarországi 1918/1919. évi forradalmi mozgalmak és a vörös háború története. I—II. kötet. Budapest. 1925. Hadtörténelmi levéltár kiadása. — Gustave Le Bon — Dr. Ballá Antal: A tömegek lélektana. Budapest. Franklin. 1913. — Dr. Forel Ágoston — Sztrokay Károly: A hypnotismus. II. kiadás. Magyar könyvkiadó 1921. — Leo Zaitzeff: . Die strafrechtliche Zurechnungsfähigkeit bei Massenverbrechen. Halle a. S. 1912. — Dr. Angyal Pál: A tömeg büntettei. Budapest. Tudományos Akadémia. 1905. — Dr. Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve. III. kiadás. Budapest. Athenaeum. 1920. — edvi Illés — Degré: A magyar büntetőtörvények zsebkönyve. Budapest. 1924. — Wlassics: A tettesség és részesség tana. Budapest. 1893. — Prof. Dr. G. Asehaffenburg: Das Verbrechen und seine Bekämpfung. III. kiadás. Heidelberg. 1903. Carl. Winters Universitätsbuchhandlung. — Irk Albert: Kriminológia. I. Kriminologiaetologia. Budapest. 1912. Politzer. — Törvénytár. — Eendeletek tára.

I. fejezet.

Bevezetés.

Fiamnak nem szabad arra gondolnia, hogy megboszulja halálomat. Hasznót kell húznia belőle ... Franciaországban meg Európában új eszméket ültettem el, amiket lehetetlen újra megmásítani. Hadd érlelje meg fiam, amit ültettem... Vessen meg minden párttörekvést. Ne lásson mást, csak tömeget. Franciaország az az ország, ahol a legcsekélyebb befolyásuk van az előkelő embereknek. Aki rájuk támaszkodik, homokra épít. Franciaországban nem lehet nagy dolgokat végrehajtania, csak annak, aki a tömegekre támaszkodik. Nincs nép, amelyen könnyebben lehetne uralkodni, mint a francián, csak nem szabad balkézrel fogni a dologhoz. Nincs párja gyors és könnyű felfogóképességének. De az érzékeiket is foglalkoztatni kell mindig. Ha az ember ezt elmulasztja, megmozdul, forrni kezd s nekigyullad nyugtalan szelleme — dik-tálja Napoleon két héttel halála előtt, éjnek idején Montholonnak a fiának szóló politikai végrendeletében.¹⁾

Jól írta Le Bon 1895-ben,²⁾ hogy alig egy évszázad előtt az államok hagyományos politikája és az uralkodók versengései voltak a fő-főmozgatói az eseményeknek; a tömegek véleménye alig nyomott valamit a latban, legtöbbször semmit. Napjainkban a politikai hagyományok, az államfők személyes céljai és versengései többé nem számítanak, a tömegek véleménye azonban nyomatékos lett. Helyesen jövendölte meg, hogy a jövő társadalmának a szervezés céljából meg kell alkudnia egy új hatalommal, korunk legújabb szuverénjével, a tömegek hatal-

¹⁾ Emil Ludwig: 573—574. oldal.

²⁾ Le Bon: 9. oldal

mával.³⁾ Szerinte a tömegek hatalma az egyetlen erő, mit semmi meg nem rendít, s melynek tekintélye folyton növekszik.

Aki nyitott szemmel figyeli a világ folyását, kénytelen észrevenni, hogy a tömegek irányítják a nemzetek sorsát.

Az a perspektíva, melyet Le Bon nyújt, meglehetősen sötét, de nem vigasztalan, mindenesetre mélyreható kutatás eredménye. Ezt igazolják a história legújabb eredményei. Jósatai csaknem pontról-pontra beteljesedtek. A tömegek hangjától trónok dőltek össze, országhatárok változtak meg, nemzetek tűnnek el...

A tömeglélektan tanulmányozása tehát nagyjelentőségű tanulságokat nyújthat.

A tömeglélektan ismerete lesz az utolsó mentsvára annak az államférfiúnak, aki nem akarja a tömegeket kormányozni — mert ez nagyon nehéz lett —, hanem csak azt akarja, hogy azok őt et túlságosan ne kormányozzák.⁴⁾

De mindeztől eltekintve, igen kevés földi tünemény van, mely méltóbb volna a szemléletre és a vizsgálódásra, mint a népfölkelések... Ám borzadj meg tőle, vagy éppen jajgass fölötte, ha kénytelen vagy vele, de egyszers-mind vizsgálj is meg — írja Carlyle.⁵⁾

Célunk ezúttal a tömeglélektan aktuális kriminal-aetiológiai tanulságainak bemutatása.

II. fejezet.

Bűnöző tömegek a világtörténelemben.

Egy paradoxonokat szerető bölcsész a legszélsőig vivén Montesquieunak azon aphorismáját, „Boldog az a nép, amelynek évkönyvei unalmasok” — azt monda: „Boldog az a nép, amelynek évkönyvei üresek.”

A legnyugodtabb állandóság volna ami áldásunk —

1) Ugyanaz: 8. oldal.

2) Le Bon: 14. oldal.

3) Carlyle: I. 377. oldal.

írja Carlyle — nem pedig a felforgatás és változás, ha t. i. ezek elkerülhetők volnának.⁶⁾

A történelem nem ezt mutatja. Ha valami hiányzik a nemzetek históriájából, az a nyugalom, az állandóság.

A felfogatásnak — a történelem erre tanít — a tömegek voltak mindig a legjelentősebb faktorai.

A tömeg — a bűnöző tömeg — az emberi társadalomnak csakugyan egyik legfélelmesebb jelensége; ahol pusztítva végigvonul, ott nem kiméi sem életet, sem vagyont; ölés, rablás, testisértés, vagyonrongálás egymást követik.⁷⁾

A tömeg ellenállhatatlan.

„Nem vetted-e észre, hogy mennyire mindenható a sok embernek csupán a hangja is? Méltatlankodó kiáltásuk hogyan bénítja meg az erős lelket, kárhóztató kiáltásuk hogyan emészt és fonnyaszt el soha nem érzett kinok között. Gluck lovag bevallá, hogy egyik legszebb operájában a legrémesebb hely alaphangja azon kiáltás volt, melyet a bécsi aljnép szájából hallott, midőn a császárhoz kiáltottak kenyérért! Nagy az emberek egyesült sava; ösztöneiknek nyilatkozata az, amelyek igazabbak, mint gondolataik: az a legnagyobb, amivel az ember találkozhatik azon hangok és árnyékok között, melyek az időnek ezen világát betöltik. Az aki ennek ellen tud állani, valamely időn túlira támaszkodik” — írja Carlyle.⁸⁾

Necker visszahívása után 1788. szeptember 14-én Parisban a gaz elem újra összegyűlt nagy erővel a Place Dauphineen; petárdákat bocsát fel, puskából lövöldöz hihetetlen mennyiségben, megszűnés nélkül, tizennyolc órán keresztül... De főként a Pont Neuf ön, ahol a nagy Henrik bronzból kiöntve fönséggel lovagol: ott gyűl össze a néptömeg. Egy átmenő sem haladhat tovább, míg meg nem hajítja magát a nép királya előtt s hangosan nem mondja: vive Henri Quatre! au diable Lamoignon! Ma-

⁶⁾ Ugyanott 41. oldal.

⁷⁾ Ancval: A tömeg büntettei. 10. oldal.

⁸⁾ Carlyle: 291. oldal.

gukiiak a hintóknak is meg kell állniok, meg még Őmagasságáénak d'Orleansénak is. A hintó ajtaját kinyitják: Monsieur, szíves lesz előrenyújtani fejét és magát meghajtani; vagy ha éppen vonakodnék, leszállani és egészen letérdelni; Madametól elég lesz tollainak egy mozzintása és egy mosoly arcáról, ott ahol ül...⁹⁾

A nők felkelésekor a Quartier Saint-Eustache egyik őrházában egy fiatal nő felkap egy dobos s megy vele tovább, veri azt „kiáltozván mellé az eleség hiányáról”. Jertek elő ti anyák; jertek elő ti Juditok eleségért, bosszura! Az asszonyok mind csoportosulnak és mennek; megostromolnak minden lépcsőt, magukkal kényszerítnek minden nőt. A piacok erős, megtermett hölgyeinek, a vékony varrónőknek, kik szorgalmasan felkeltek pitymallatkor; a reggeli misére tipegő agg hajadonoknak; a szolgálóleánynak a tisztogató seprővel kezében: mindnek menniök kell.¹⁰⁾ Nincs olyan hintós úrhölgy, kinek akár-hogy ájullozzék is, le ne kellene szállania a sáros ország-útra selyem cipőivel s mennie a sereggel.¹¹⁾

A tömeg látása félelmet gerjeszt.

A Hotel des Invalides kifosztása után 28.000 fegyveres polgár vonult a Bastille ellen.

Besenval csak elbámult a párisiak büszke magatartásán.¹²⁾

„Que voulez-vous?” — kérdé Thuriot-ot De Launay elsápadva, midőn megpillantotta, hogy kívül a Bastille-on „miként özönlik a sokaság ömölve minden utcából; a harangok eszeveszetten zognak, valamennyi dob indulót veri: a Saint Antoine külváros errefelé hömpölyög mindenes-től, mint egy ember!¹³⁾

Flesselles „ajka szögletéig elsápadt”, midőn a sokaság zúgása mélyebbre kezdett válni.¹⁴⁾

⁹⁾ Ugyanott: 170. oldal.

¹⁰⁾ Carlyle: I. 379. oldal.

¹¹⁾ Ugyanott: 385. oldal.

¹²⁾ Ugyanott: 283. oldal.

¹³⁾ Ugyanott: 284. oldal.

¹⁴⁾ Ugyanott: 287. oldal.

Kutatásaink során mindenekelőtt a nagy francia forradalom mozzanatait vesszük szemügyre, mert a felkelés mesterségének kifejtésére a francia természet, mely úgy tele van hevességgel, olyan kevés benne a mélység, talán a legalkalmasabb valamennyi között. „S valóban az emberi ipar ezen ágát — írja Carlyle — minő magasra, lehet mondani a tökély minő magas fokára vitte Franciaország az utolsó félszázad alatt! A felkelésről, melyre nézve Lafayette azon véleményben volt, hogy „a legszentebb kötelesség lehet”: a mostani francia nép úgy gondolkozik, hogy az az a munka, amelyikhez ő igazán ért. Más népcsođületek csak tudattalan tömegek, amelyek hömpölyögnek előre, buta, vad megátalkodottságukban, komor, vad tűzben, de a geniusnak semmimű villanyfénye nem csap ki belőlük, amint mennek. Míg a francia lázongó népcsoport a legfélelmeesebb tünemények közé tartozik a világon, oly gyors és merész; oly éleslátású, találékony, s úgy meg tudja ragadni az alkalmas pillanatot; csupa tűz és élet a kiskörme hegyéig! S ha semmi egyéb talentum nem volna bennük, csupán az az egy, hogy maguktól sorbaállanak a pékboltok előtt: ez maga megkülönbözteti — írja Carlyle — a francia népet minden más ó vagy új népektől.”¹⁵⁾

Lássuk tehát, hogyan viselkednek, minő tulajdonságokat mutatnak a bünöző: tömegek a történelemben!

„Azt hiszem nem volna kellemetlen olvasóimnak, ha néhány tudósítást nyújtanék a hírhedt Bastille-ról. Amit önöknek el tudok mondani róla — egyedül csak az, hogy a külső kapuján erősen bezörgettem és erre az őrség mellett elhaladva tovább előre, túl a felvonó hídon az erősség bejárata elé mentem. Egyideig szemlélttem ezt az épületet, amely kerek és árok veszi körül. Egyetlen ablaka sem nyílik előre, hanem mind hátrafelé egy kicsi térre és ha foglyoknak meg is engedik egyszer, hogy szabad levegőt szívjanak, ez csak az épületnek ólompadlóval ellátott tetején történhetik

¹⁵⁾ Carlyle: I. 376. oldal.

meg, melynek magas mellvédje van. Mialatt itt álltam és ezt a komor épületet nézegettem, kijött az erődből egy dúlt ábrázatú, megdőbbsen tiszt és arra kényszerített engem, hogy a néma őrségen keresztül, mely engem szótlannal áteresztett — menjek vissza; így nyertem vissza ismét a szabadságot, melyet elérni annak, akit ezek a falak magukba zárnak — a lehetetlenséggel határos...¹⁶⁾

1789. július hó 14-én nevezetes dolgok történtek a Bastille körül, ahonnan nem is oly régen egy feldúlt ábrázatú, megdőbbsen francia tisztecske zavarta el John Howardot, a londoni királyi tudományos társaság hírneves kíváncsi tagját.

Egész délelőtt, reggeli 9 órától fogva, mindenféle csak ez a kiáltás hallatszott: a Bastille-ra! Polgárokból álló küldöttség járt itt ismételve, szenvedélyesen kérve fegyvereket; kiket De Launay szelíd beszéddel küld el a kapuk nyílásain keresztül. Délfelé Thuriot de la Rosière választó nyer bebocsáttatást; De Launayt nem találja hajlandónak a vár föladására. Mind a ketten fölmentek az 'erődítmények tetejére; kövezetnek való kövek, ócska vasdarabok és mindenféle leszórni való anyagok vannak ott felhalmozva; az ágyuk kellően kiszögezve; mindenik lörés előtt egy-egy ágyú — csakhogy egy kissé hátrább húzva. Azonban ott lent, kívül a váron, nézd Thuriot, miként özönlik a sokaság, ömölve minden utcából; a harangok eszeveszetten zugnak; valamennyi dob indulót ver. A Saint Antoine külváros

¹⁶⁾ Ld: Ueber Gefängnisse und Zuchthäuser. Ein Auszug aus dem Englischen des William Howard, Mitglieds der Königl. Societät der Wissenschaften in London. Mit Zusätzen und Anmerkungen und Kupfern von Gottl. Ludolf Wilhelm Köster. Leipzig in der Weygandschen Buchhandlung 1780. §. 129. S. 216.—217. Angolul: The State of The Prisons in England And Wales with preliminary Observations and an Account of Some Foreign Prisons and Hospitals By John Howard G. E. S. The Third Edition Warrington Printed By William Eyers. And Sold By T. CADELL J. Johnson, and C. Duly in London. MDCCLXXXIV. 174. oldal.

errefelé hömpölyög mindenestül, mint egy ember! Ilyen látományt szemlélhetsz te, oh Thuriot (oly kísértetszerűt és mégis valódit) ebben a pillanatban, mintegy a látományok hegyéről; előre hirdetvén más csodálatos phantasmagoriákat, éktelen és zürzavaros, kísérteties valóságokat, amelyeket még most nem látsz, de látni fogsz! „Que voulez-vous?” — kérde De Launay elsápadva erre a látványra, szemrehányó, csaknem fenyegető arckifejezéssel.

Jaj neked De Launay — írja Carlyle — ilyen órában, ha nem tudsz szilárd elhatározásra jutva — uralkodni a körülményeken! A szelíd beszéd nem ér semmit; a kemény kartácslövés kétséges: de az ingadozás a kettő között — az nem kétséges.

Az emberár mind szilajabban dagad föl; megmérhetetlen zummogásuk mind hangosabbá válik, átkozódásokká, talán egynéhány löfegyver ropogásává, mely utóbbi azonban a kilenc láb vastag falakban nem sok Kárt tesz. A külső vonóhidat leeresztették Thuriot számára; új polgárok küldöttsége (ez a harmadik és a legzajosabb valamennyi közt) hatol be ezen az utón a Külső udvarba: s miután a csendes beszéd nem távolítja el őket, De Launay tüzeltet és felhúztatja a vonóhidat. Csak egy parányi szikra volt ez, de elég arra, hogy felgyújtsa a nagyon is gyúlékony khaost s azt egy bömbölő tűzkhaossa tegye! A fölkelés saját vérének láttára, (mert a kis tűzszikra halált is okozott itt és ott) végnélüli puskatüzelésben, örvényben és átkozódásban tör ki; amíg az erősségben bömbölve szólal meg egy nagy ágyú, fejük felett fütyültetve a golyókat, hogy lássák mit tehetnének mi. A Bastille ostroma megkezdődött!

Rajta hát ti franciák valamennyien, akiknek testében szív van! Ordítson minden torkotok, akár porcogóból, akár ércből van az, ti szabadság fia! szedjétek össze minden erőteteket, ami csak bennetek van, lelketekben, testetekben, mert a küzdés órája itt van! Vágd, te Louis Tournay, maraisi kerékgyártó, vén ka-

tonája a Dauphine ezrednek; vágd azt a külső vonóhid lánccát, habár a tüzes golyózapor ott füttyül is körülötted! Soha kerékagy vagy küllő ilyen csapást nem kapott a te fejszédőtől...

Felhágva — némelyek azt mondják — az őrház tetejére, mások, hogy a kőfal ragasztékaiba dugdosott szuronyokra — Louis Tournay ugyancsak vágja, a derék Aubin Bonnemére segítve neki: a lánccsenged, szakad; a roppant felvonóhid mennydörögve hull le.¹⁷⁾

A Bastille ezen megostromlásának leírása (melyet a történelem egyik legfontosabb tényének tekintenek), talán felülhaladja halandó ember tehetségét — írja Carlyle. Mi itt az ő nyomán haladunk, midőn a nevezetes esemény leírását adjuk a célunk kívánta kihagyásokkal. Csak annyira is eljuthatna az ember, temérdek olvasás után — kiált fel —, hogy az épület alaprajzát megérthetné! Nos hát itt van egy nyílt vartér (esplanade) a Saint Antoine utca végén; amott előudvarok, Cour Avancé, Cour de l'Orme; boltozatos kapualj (ahol Louis Tournay most küzd); azután új felvonóhidak, fekvőhidak, megerősített bástyák s a nyolc sötét torony: az egész egy komoran felmagasló labirinthtömeg, mindenféle korú a húsz évestől a négyszázhusz évesig: amelyet most az utolsó órában a feltámadott khaos ostrom alá vett!

A félzsoldos Elie hazaszaladt egyenruháért: a tarka poügárruhában senki sem fogna ráhallgatni; a félzsoldos Hulin ugyancsak szónokol a francia gárda előtt a Place de Greven. Örjögő hazafiak felszedik a kartácsgolyókat s azon forrón (vagy látszólag úgy) vizszik a Hotel de Ville-be: önök látják, hogy Parist fel akarják égetni! Fleselles „ajka szögletéig elsápad”, mert a sokaság zúgása mélyebbé kezd válni; Paris örjögése a legmagasabb fokra hágott. így csapkod, tombol ez tovább. Oholat, a borkereskedő rögtönzött tüzérré

¹⁷⁾ Carlyle: A francia forradalom. V. könyv, VI. fejezet: Botham és győzelem.

lett. Nézd, mint Georget, a tengerészettől épen most érkezve meg Brestből, ugyancsak használja a sziámi király *ágyúját*. Sajátságos (ha ugyan nem volnánk ilyenekhez szokva): Georget még a múlt éjjel egész kényelmesen hevert fogadójában; ép úgy hevert a siami király ágyúja is, mit se tudva órála, mintegy százesztendő óta. S íme most, a kellő pillanatban megtalálták egymást s gyönyörű zenét csinálnak ketten.

Tűz hadd dühöngjön hát; el kell égetni mindent, ami megégethető! Az őrszobák, az invalidusok éttermei felégettetnek. Egy „eszeveszett parókacsináló két lobogó fáklyával” fel akarja gyújtani „az arzenálban lévő salétromot”; szerencsére egy asszony sikoltozva elszaladt; mire egy hadfiban felébredvén a természetadta bölcsességnek némi ösztöne, tüstént kiszorítja a szuszt a parókacsinálóból (puskaagyat meritvén a has mélyébe) felforgatja a hordókat és így elfojtja az emésztő elemet... Egy szép fiatal nőt elfognak menekülés közben itt a külső udvarokban s tévesen azt hívén, hogy De Launay leánya, elhatározzák, hogy meg fogják égetni De Launay szeme láttára; a nő ájulva fekszik egy szalmazsákon; de ismét szerencsére egy hazafi odarohan és megmenti. Szalmát égetnek; három rakott talyiga szalma — melyet úgy vittek oda — megy fel fehér füst alakjában s majd megfojtja magát a patriotizmust is; úgy hogy Elie kénytelen lepörkölt szemöldökkel hátrahúzni az egyik talyigát; s Réole, „az óriás szatócs” a másikat.

Vér foly; tápláléka új örültségeknek. A sebesültek a Rue Cerisaie házaiba vitetnek; a haldoklók azzal a végkívánattal múlnak ki, hogy a többiek ne engedjenek, míg az átkozott erősséget be nem veszik. Mindamellet fájdalom, hogyan vegyük be? A falak olyan vastagok! A tűzoltók is itt vannak, lövelve fel a vizet szivattyúik által az invalidusok ágyúira, hogy a gyújtólyukakat megnedvesítsék. Classica ismeretekkel bíró egyének hajítógépeket ajánlanak. Santerre a Saint-Antoine külvárosnak hangostorkú serfőzője azt javasolja, hogy a

várat „phosphor és terpentín olajvegyüléssel gyűjtják fel, melyet nyomó szivattyúk által lehet fellövelni.” Maillard törvénytisztviselője ugyancsak működik; a félzsoldos Elie és a félzsoldos Hulin ott zajonganak az emberek között. A szegény invalidusok meglapulnak lőfalaik mögött, vagy ha felállanak, megfordított puskával teszik azt; kendőkből egy fehér lobogót csináltak; elkezdik chameadot (az alkudozni óhajtás jelét) verni vagy legalább úgy látszik, hogy verik, mert hallani nem lehet semmit. A felvonóhídnál egy kapuablak kinyílik, mintha valaki beszélni akarna, Nézd Maillard törvénytisztviselőjét, a fürge embert! Ott lebeg nagy veszélyek között egy szál deszkán, mely a kőfallal körülvett árok mélysége felett függ, hazafiak terhe által tartatva egyensúlyban. Maillard törvénytisztviselője nem esik le: könnyen, lépést nem tévesztve megy kinyújtott kézzel. A svájci legy darab papírt nyújt ki a kapunyíláson; a fürge ajtónálló elkapja azt és visszatér vele. A feladás föltételei: teljes bocsánat és sértetlenség valamennyi-
nek. — Elfogadtatnak-e? — „Foi d'officier, egy katonatiszt becsületszavára” — feleli a félzsoldos Hulin vagy Elie, mert az emberek nem tudják bizonyosan, melyik. A felvonóhíd leszáll, — Maillard törvénytisztviselője rögtön lecövekelvén azt, amint lejtött; az élő áradat rohan be: a Bastille elveszett! Victoire! La Bastille est prise!¹⁸⁾

Hulin tisztí becsületszavát meg kellett volna tartani, de nem lehetett. A győzők első áradata magánkívül, hogy a halálos veszély elmúlt, öröm közt ugrik az invalidusok nyakába, azonban a győzők új csoportja érkezik, szintén magánkívül, de nem egészen az Örömtől. Amint mondók egy élő özönvíz volt az, hanyatt-honilak rohanva be: s ha a francia gárda nyugodt katonás módon, leeresztett fegyverrel meg nem fordul,

¹⁸⁾ Histoire de la Révolution, par Deux Amis de la Liberté, I. 267—306. Besenval, III, 410—434. Dusaulx, Prise de la Bastille. 291—301. Bailly, Memoire (Collection de Berville et Barrière), I. 322. s a következő I.

egymást ölve, százával és ezrével rohantak volna bele a Bastille árokba ...

Az invalidusok rosszul járnak; egy svájcit, ki fehér ruhájában menekülni akar, visszaüznak halálos döfés-sel.

A foglyok kísértessenek mind a városházára, hogy ott tartsanak felettük ítéletet! — Fájdalom, egy szegény invalidusnak már leszelték jobbkezét; megcsontított testét a Place de Greve-re hurcolják és ott felakasztják. De Launay „felfedezettvén szürke kabátban, mákszínű szalaggal övezve” meg akarja magát ölni botja törével. Őt is a Hotel de Ville-hez viszik; Hulin, Maillard és mások kísérik oda; legelől Elie megy „a feladási levelet kardja hegyén mutogatván” így mennek ordítózás és átkozódások között, A kíséretet csakhamar félre lökdösik, leverik lábáról; Hulin (kimerülten rogy egy rakás kőre. Szánalomraméltó De Launay! Ő sohasem fog bejutni a Hotel de Ville-be: csupán véres hajfonadéka, egy véres kéz által feltartva. A vérző testtörzs ott fekszik a lépcsőkön; a főt hurcolják az utcákon, rémletesen, egy dárdára tűzve. A szigorú Die Launay meghalt, így könyörögvén: „Óh barátim, öljetek meg gyorsan!”

Atyámfiai, — kiált fel Carlyle — kegyetlen a ti haragotok! Place de Grevetek egy tigris torkává lett, tele ádáz ordítással és vérszomjival. Egy másik tisztet gyilkolnak meg; egy másik invalidust a lámpaoszlopra akasztanak; a francia gárda megmenti a többit,¹⁹⁾

Ugyan minő véráldozatokba került a Bastille ostroma? Összeszámolva a veszteséget, került az ostromlók részéről, mintegy 83 részt megölt, részt halálosan megsebesült ember életébe; az ostromlottak részéről pedig mindazon szalmaégetés, tűzlövellés és lövöldözés özön után egyetlen árva invalidusba, akit holtrálóttak a várfalakon.²⁰⁾

²¹⁾ Carlyle: V. könyv. VII. fejezet: Nem lázadás.

²⁰⁾ Dusaulx: Prise de Sa Bastille. 447. és köv. l.

A Bastille, mint hajdan Jerikó városa, — jegyzi meg Carlyle — csodálatosan hang által döntetek le.²¹⁾

De most ez a hang — a tömegek hangja volt.

A Bastille ostroma classicus tömegjelenet, mert tartalmazza mindazokat a jellemvonásokat, amelyek a legtöbb tömegbűntényénél előfordulnak.

Hogy tisztábban lássunk és jobban rámutathassunk ezekre, vissza kell mennünk a francia forradalom történetében oda, ahol a Bastille ostroma tulajdonképpen kezdődik. Mert nem ott kezdődik ám ez, hogy Louis Tournay maraisi kerékgyártó az első csapást mérte a külső felvonóhid láncaira. Nem! Azt a 28.000 fegyverest, mely a Bastille elé vonult, össze is kellett hozni és meg is mozdítani. Kellett hogy kifejtse hatását a politikai lobbanékonyágon, a hadseregben előfordult fegyelmi büntetéseken, az aristocrazia fondorkodásain és az udvar cselszövényein s a csapatösszevonásokon 'kívül egy olyan tényező is, mely a Paris utcáin lézengő embereket, a békés járókelőket tömeggé verje össze, mely a lélektani tömeg jellemző tulajdonságait tüntette fel magatartásának minden mozzanatában.

Az udvar ellenállása, Mirabeau feliratának visszavetése, Necker elbocsátása s a választók által a képviselők számára adott utasítások, mind közvetlen tényezői voltak ugyan a Bastille lerombolásának, de amit, mint a közvetlen tényezők között a leghatékonyabbat kell kiemelnünk, az egy szónoklat volt, mely — mint a Bastille halálos ítélete — július 12-én a Palais Royal kertjében elhangzott,

Camille Desmoulins nevezetes beszédjét, mellyel önmagát híressé, a Bastille-t halálra beszélte és a hangulatot, melyben ez megszületett, mesteri tollal írja le Carlyle: „Vasárnap van, július 12-ikének reggele; az utcák mind tele vannak raggatva roppant *nagyságú* De par le Roi-féle falragaszokkal, amelyek felhívják a békés polgárokat, hogy maradjanak otthon, ne tartsa-

²¹⁾ Carlyle: I. kötet. 314. oldal.

nak semmitől, ne gyülekezzenek csoportokba. Mirevaló ez? Mit jelentenek ezek a roppant nagyságú falragaszok? Mindenekfelett mit jelent ez a csörömpölése a katonaságnak, dragonyosok, huszárok törtetve az iránytű minden irányából a Louis Quinze tér felé; megtartva arcuk komolyságát, bár csupa csúfnevekkel, gúnyos kiabálásokkal, sőt hajigálásokkal is fogadják őket?²²⁾ Igazán a brigandok ellen rendeltettek ki ezek a csapatok? Hol vannak a brigandok? Micsoda titok lappang a levegőben? — Hallga! egy emberi hang érthetőleg hirdeti a Jób-hírt: Necker, a nép minisztere, Franciaország megmentője el van bocsátva! A hír gyorsan terjed tova a Palais Royal-ban, az egész messze Franciaországban sápadtság ül minden arcon; zavart ijedelem és elcsüggedés, amely a félelem által fokozott dühnek mennydörgésivé válik.

De nézd Camille Desmoulins-t, amint a Café de Foy-ból sibyllai arccal kirohan, haja úszik utána a légben: mindkét kezében egy-egy pisztoly. Egy asztalra ugrik: a rendőrszolgák szemmeltartják; élve nem fogják el sem ők elevenen, sem őt elevenen. Ez alkalommal hebegés nélkül beszél: — Barátim! úgy haljunk-e meg, mint a kergetett nyulak? Mint esztrengájukba összekergetett juhok, bégetve a kegyelemért, ahol nincs csak kifent kés? az óra itt van; legfontosabb órája a franciáknak és az emberiségnek; midőn az elnyomóknak mérközniük kell az elnyomottakkal s a jelszó: gyors halál, vagy örökre való megszabadulás. Legyen üdvözölve ez az óra! Szánkba úgy látom csak egy kiáltás illik, ez, hogy fegyverre! Hadd hangozzék tehát az egész Parison, az egész Franciaországon keresztül, mintegy a forgószelek torkából ez az egy kiáltás: fegyverre! „Fegyverre!” — üvölti válaszólag megszámlálhatatlan torok egyetlen roppant hanggal, mintha egy a levegőben levő démon üvöltene: mert minden arcon kigyuladnak a szemek, minden szív örületben ég. Ilyen, vagy

²²⁾ Besenval: III. 411.

ínég alkalmasabb szavakkal²³⁾ kelti fel Camille az elemek hatalmát ezen nagy pillanatban. — Barátim! — folytatja — valaminő egyesítő jelet! Kokárdát, zöldet, a reménység színét! — Mintha csak a sáskák emésztették volna le azokat a zöld faleveleket; zöld szalagokat a szomszéd boltokból, mindent, ami zöld, elragadoznak s kokárdákat csinálnak belőlük. Camille leszáll az asztalról „csaknem megfojtva az ölelések által, benedvesítve a könnyek által.”

Nézzük csak július 12-ének reggelétől kezdve július 14-ig mit művel a Camille szónoklata Parisban.

Fegyverre! — kiáltotta a Palais Royal-ban s e jelzőben egy csapásra egyesült akkor Paris népe.

A tömeg azonnal szervezkedett is és Camille indítványára külső ismertető jelet választott. (Barátim! valami ismertető jelet!). Mintha csak sáskák emésztették volna le a zöld faleveleket; zöld szalagokat a szomszéd boltokból, mindent ami zöld, elragadoztak és kokárdákat csináltak belőlük.

A tömeg Necker és D'Orleans viasz mellszobrát körülhordozza.²⁴⁾ Ilyen módon vonul ez a vegyült és folytonosan növekvő sokaság; felfegyverkezve fejszékkel, rudakkal és mindenféle eszközökkel, haragosan, nagy zajjal az utcákon keresztül.

A Louis Quinze téren összetalálkoznak Lambesc herceg Royal Allemandjaival, akik szétkergetik a tömeget. Ez azonban csakhamar összeverődik megint. A fegyverre-kiáltás tízszeres erővel mennydörög; a fegyverárulók boltjait feltörik, kirabolják; az utcák élő, tájtétköz tengerhez hasonlitanak, korbácsolva valamennyi szelek által.²⁵⁾

Fegyverre! Fegyverre!

²³⁾ Vieux Cordelier, par Camille Desmoulins, Nr. 5. (újra lenyomva a Collection des Mémoiresban, par Baudoin Frères, Paris, 1825.) 81. 1. Id. Carlyle: I. kötet. 5. könyv. IV. fejezet.

²⁴⁾ Carlyle: I. 265. oldal.

²⁵⁾ ugyanaz: I. 267. oldal.

Hétfőn a roppant város nem szokott foglalkozására virradt fel, egészen más foglalkozásra. A munkás harcossá lőn, csak egy szüksége van: a fegyver. Minden kézimesterség üzése megállt, kivéve a kovácsokét, akik nagy tűzzel kalapácsolták a dárdákat.²⁶⁾

Fegyverre! Fegyverre!

Fegyvert adjatok ti választó hatóság; te Flesselles, a te échevinjeiddel, fegyvert nekünk!²⁷⁾

A hatóság kioszt közöttük háromszáz rossz puskát, a városi örök fegyverzetét. Egy ember facipőben és kabát nélkül rögtön fölragad egyet közülök s örnek áll. A kovácsokhoz rendelet érkezik, hogy dárdákat készítsenek minden erejükkel.²⁸⁾

Fegyverre! Fegyverre!

Eddig csak a Hotel de Ville-ben találtak olyan rossz puskaféléket, aminőket láttunk. A fegyvertárat a Bastille ágyúí őrzik. Már itt felvetődhetett az eszme, hogy a Bastille-t le kell rontani. Hiszen ez a mozgásnak egyik legfőbb akadálya! —

Feltörik a király régiségtárát is, mindenütt fegyvert kutatva. Két ezüsttel kiveret ágyú van ott, melyeket a siámi felség ajándékozott XIV. Lajosnak; Henrik aranyozott kardja, régi lovagkorbeli fegyverek és vasingek.

Már megmosolyogni való, de rávall ez is a Camille által hypnotisait tömeglélekre, hogy a szükségben lévő és fegyverre éhes patriotizmus, még ezekre is ráteszi a kezét. A siámi ágyúk elgördülnek, olyan munkára, amire nem voltak szánva. A rossz puskák között vannak tornalándzsák is; fejedelmi sisakok és páncélok csillogóan, rongyos kalapok közt, mint olyan időben szokott lenni, midőn minden idők és azok birtokai hirtelen összeomlanak.²⁹⁾

A tömeg jobb híján Don Quijote de la Mancim fegyverzetét is magára ölti.

²⁷⁾—²⁸⁾ Carlyle: I. 270—271. oldal.

²⁹⁾ Carlyle: I. 271. oldal.

³⁰⁾—³¹⁾ Carlyle: I. 272. oldal.

A Maison de Saint-Lazare-ban is fegyvereket kerestek, de nem találtak, hanem annál inkább gabonát, még pedig büntetésre méltó mennyiségben. S a Maison de Saint-Lazare egykettőre okádja ki mindenét az ablakokon, csupa bútorzápor, ordítózás és összevissza való szaladgálás közt; a pince homokja issza a bort.³⁰⁾ Tűz támad. S az egész intézet eltűnik lángok között a föld színéről.

Jellemző, hogy egy tolvaj fedezettvén fel ott, az rögtön felkoncoltatok.

Így tombol a fegyvert kereső tömeg, melyet az elrejtett eleség még inkább felizgatott és összetartva a fegyverre! jelszó által, a La Force adósok börtönéhez; vonul. Ezt feltöri s az aristokraták foglyait kiszabadítja.³¹⁾

A Chateletben lévő s szökni akaró közönséges gonosztevőket azonban golyózápor űzi vissza, mert a, patriotizmus nem szövetezik tolvajokkal és gonosztevőkkel: s bizonyára ma a büntetés is rettenetes gyors lábakkal sántikál a bűn után! „Valami harminc-negyven nyomorult embert, kiket bortól részegen heverve találtak a Szent Lázár pincéiben, nagy megbotránkozással hurcolnak börtönbe. A börtönőreinek nincs helye számukra, mire más biztos hely nem találkozáván, felakasztják őket,³²⁾

A katonaság a tömeg mozgolódását tétlenül nézi. A desertorok fegyvereikkel együtt folyvást érkeznek; sőt ami rendkívüli öröm, most délután két órakor a francia gárda, melynek azt parancsolták, hogy menjen Saint Denisbe, azt határozottan megtagadta s testületileg a forrongó tömeghez csatlakozott. Tisztjeiket ott hagyták magukra, akik még annyit se tudtak kivívni, hogy ágyúikat beszegezzék.

A fegyverkezés nem szünetel. A kovácsok harminchat óra alatt 50.000 dárdát készítenek. Közben kijut a hír, hogy a Hotel des Invalides-ban lőfegyverek vannak

³²⁾ Hist. Parlem. II. 996.

lerakva s reggel 9 óra körül a nemzeti önkéntesek hosszú, széles vonala hullámzik a Hotel des Invalides felé, keresve az egyetlen szükséges dolgot: a fegyvert. A falakat megmásszak, egyetlen invalidus sem tévén egy lövést is. A kapukat kinyitják s a tömeg rohan be egymás hátán, minden szobán és folyosón keresztül, a küszöbtől fogva fel a háztetőig, eszeveszetten kutatva a fegyverek után.³³⁾ Micsoda pincelyuk vagy falhasadék kerülné el figyelmüket? A fegyvereket megtalálják és éhsóvárabban, mint ahogy az éhes oroszlán rohan a holt zsákmányra, veti rá magát ezekre a sokaság, zajongva, ordítózva. A gyengébb hazafit a falhoz szorítják, legázolják, csontját törik neki s valószínűleg a lelket is kiszorítják belőle.³⁴⁾ És így, ilyen tartós recsegése mellett a megsüketítő karzenének, a jelenet megváltozik s huszonnyolcezer becsületes lőfegyver van ugyanannyi nemzetőr vállán, kihozva ezek által a sötétségből a fényes világosságra. —

S most a Bastille-ra ti rettenthetetlen párisiak! Onnan még fenyeget a kartács: idelfordulnak most minden ember gondolatai és lépései.

Egész délelőtt, reggeli 9 órától fogva mindenfelé csak ez a kiáltás hallatszott: A Bastille-ra! Polgárokból álló küldöttség járt itt ismételve, szenvedélyesen kérve fegyvereket.

A többit tudjuk.

Most már talán világos és határozottabban is állíthatjuk, hogy a Bastille vesztét a hebegő szónoklata okozta.

Nem célunk ezt a fejezetet hosszúra nyújtani. Tanulságainak összegezése a következő fejezetek feladata lesz.

Beérjük egyelőre a Bastille ostromának Carlyle nyújtotta fenséges leírásával, bár más nemzetek történetében is — így hazánk históriájában is — találha-

³³⁾ Carlyle: V. könyv. VI. fejezet. I. kötet.

³⁴⁾ Deux Amis I. 302.

tunk izgalmas tömegbűntényeket. A história szereti a tömegjeleneteket. Korunk sem szűkölködik ezekben. Minthogy a tömegbűntények minden időben ugyanazokat a jellemvonásokat mutatják, csak annyiban fogunk egyikre-másikra hivatkozni, amennyiben példára lesz szükségünk. Ebbe a fejezetbe csak egyetlen egy tömegjelenetet veszünk még fel, mely lélektani tanulságaink levonását nagyon meg fogja könnyíteni: annyira magán hordja a tömegbűntények tipikus jellemvonásait.

Fábián Béla értesít az Orosz Pokol című művében erről az esetről, melynek mosolyra készítő mozzanatai is vannak.

Adjuk neki azt a címet, hogy „menetrendváltoztatás a nikolapalómai állomáson”.³⁵⁾

A nikolapalómai állomáson a katonavonat beleszaladt a pétervári személyvonatba. Később jött be a wladivostoki express és egy katonai büntető osztag vonata, melyet Galics község lázadó parasztjai ellen küldtek. Míg a pályatestet rendbeszedték, az utasok a vagonokból kiömlöttek az állomásra és Nikolapaloma tele lett ezernyi ezer az új napnak örülő sűtkérező emberrel. A pályatesten kisebb-nagyobb csoportokban álltak az emberek és beszélgettek, politizáltak.

A sok kis gyűlést, egy pillanat alatt hatalmas ordító tömeggé verte össze egy hír: „A pályatest rendben van; elsőnek az express indul, utána a katonavonat, végül a személyvonat.” Az utolsó szavak már a hírhözóhoz közelállók ordításába fulladtak. A távolabb állók csak az indulásról hallottak valamit. Mindenki szaladt, szomszédját kérdezte, mikor azután mindenki tudta mi történt, pokoli erővel nőtt a zsidongás. A katonavonat utasai ordítottak, hogy ők karhatalom, rendet csinálni mennek, őket vigyék elsőnek. A személyvonat és a katonavonat utasai között nyilvánvaló volt az ellentét, mégis egymást nem támadták; egyelőre a

³⁵⁾ Fábián: 160. oldal.

közös ellenség, az elsőnek indítandó express ellen állt a harc. A tömeg ordított:

— Még mindig a sokpénzűek az urak!

— Nem elég, hogy termes kocsikban, kényelmesen utaznak, még első is akarnak lenni!

— Menjen hát az express elsőnek, de húzzuk, ki utasait a bársony díványok közül, rakjuk át őket a személyvonatba, mi meg menjünk az expresssel!

— Hol az állomásfőnök! Menjünk az állomásfőnökért!

Ez az idea tetszett a legjobban: ki kell hozni az állomásfőnököt a néphez! Szaladó emberek mentek érte s néhány pere múlva jöttek is az állomásfőnökkel. Egy kezét tördelő asszony szaladt utánuk. Ahogy a főnök a tömeghez érkezett, ordítások fogadták:

— Még mindig az uraké a vasút?

— Miért megy elsőnek az express?

— Aki elsőnek jött, az elsőnek indul!

— A katonavonatot kell indítani, ezeknek sietős a dolguk!

Az állomásfőnök intett, hogy szólni akar. A tömeg elhallgatott és az állomásfőnököt feltölték egy másodosztályú kocsijelzőjára, hogy onnan beszéljen.

— Elvtársaim! — kezdte az állomásfőnök. — Az expressen most nem burzsujok utaznak, hanem népbiztosok, akik Omskban voltak a kozáklázadások miatt és most sietős az útjuk, mert jelentést kell tenniük az omski eseményekről.

A tömeg felzúgott:

— Csatolják át a népbiztosok kocsiját a személyvonathoz, legalább a személyvonat is gyorsabban megy!

— Szavazzunk! Szavazzunk!

— Az állomásfőnök még hivatkozni próbált a vasúti állomáson kifüggesztett táblára, hogy a vasutasok erőszak esetén otthagyják a szolgálatot és mehet mindenki gyalog haza. Hiába volt az emlékeztetés a rendellenességek következtében előálló szerencsétlenségekre, a tömeg nem akart megnyugodni. Az állomásfőnök le-

szállt a felhágóról és megindult az express felé tanácskozni a népbiztosokkal, mitévő legyen?

Az állomásfőnök helyét a hirtelen felavatott emelvényen egy munkás foglalta el, aki az igazságosság nevében követelte, hogy az állomásra elsőnek beérkezett személyvonatot indítsák elsőnek. Aztán egy katona beszélt a katonavonat útjának sürgősségéről. Csak az express utasai közül nem beszélt senki. Mikor a katona után újabb szónok nem jelentkezett, ismét az igazságosság nevében a személyvonat indítását követelő munkás ugrott fel a vonatra és egy határozati javaslatot olvasott fel, melynek értelmében a nikolapalomai állomáson rekedt utasok követelik, hogy az állomáson vesztegelő vonatok a beérkezés sorrendjében indíttassanak. A személyvonat utasai mind helyeseltek a katonavonaton Galicsban menő büntetőosztag katonái azonban ellene ordítottak. A személyvonatiak kiabálni kezdtek:

— Szavazzunk! Szavazzunk!

— A munkás, aki a határozati javaslatot előterjesztette, ordítani kezdett:

— Akik az én határozati javaslatomat fogadják el, emeljék fel a, jobbkezüket. — Egy egész erdő emelkedett a levegőbe.

— Most azok nyújtsák fel a jobbkezüket, akik az expresst akarják indítani. — Senki se merte felnyújtani a kezét.

— Nyújtsák fel jobbkezüket, akik a katonavonat indítását kívánják. A katonavonat utasai ágaskodtak. A tömegből néhány gúnyos megjegyzés is került;

— Be sürgős nektek a parasztok baja!

— Határozatként mondom ki, — jelentette ki diadalmasan a munkás — hogy az igazság győzött! A vonatok a beérkezés sorrendjében indítandók. Elsőnek a személyvonat, másodiknak az express, azután a galicsi büntetőosztag.

Az állomásfőnök épen megjött, kért, könyörgött, minden hiábavaló volt: a személyvonatot az express előtt kellett indítani!

„Az igazság győzött!” Qui prior tempore — potior jure! De az igazság ezúttal csak a tömeg igazsága volt.

III. fejezet.

Melyek azok a lélektani jellemvonások, amelyek a tömegjelenségekkel szemben fokozott óvatosságra intenek? Miért oly veszedelmesek a tömegek?

A címbe tett kérdésre, talán úgy felelünk leghelyesebben, ha azt mondjuk, hogy azért, mert a tömegben az, amit annak tagjai tenni fognak, nincs tudva senki előtt — legkevésbé önmaguk előtt. A leggyülékonyabb és egyszersmind megmérhetetlen az, mely föllobban és önmagát emésztí.³⁶⁾

A tömegek hatalma ellenállhatatlan, mint a végtelen nyomás alatt betört vízszugár, gyülékony, önmagától tüzet kapó folyadék, mint például a villany és terpentinolaj-keverék, amely folyadékról Spinola Santerré tud valamit.³⁷⁾

Mindazok, akik a tömegek lélektanával foglalkoztak, a Le Bon által felállított lélektani törvények értékesítésére törekedtek.

Nem célunk az, hogy ezúttal kimerítő jellemzését nyújtsuk a tömegléleknek. A jelen fejezetben csak a megelőzőben foglalt tények nyújtotta tanulságokkal óhajtunk foglalkozni, rövidebben, különös tekintettel a Le Bon törvényeire.

Bizonyos adott körülmények között, de csakis ezek közt a körülmények közt, valamely embercsoportnak: új és az azt alkotó egyénekétől nagyon eltérő jellemvonásai vannak — írja Le Bon³⁸⁾

Ha sok egyén egyidőben egy helyen van jelen s egy bizonyos izgalom is érezteti a hatását, kollektív lélek formálódik.

³⁶⁾ Angyal: A tömeg büntettei. 9. oldal.

³⁷⁾ Carlyle: I. 415. oldal.

³⁸⁾ Le Bon: 17. oldal.

A tömeget alkotó egyedekben a személyiség tudata eltűnik, s az egyedek a tömegek lelki egységbeli törvényének uralma alá kerülnek.

Bármilyenek a tömeget alkotó egyének, foglalkozásuk, értelmiségük, jellemük akármilyen különböző, abban a pillanatban, hogy tömeggé szerveződtek egy új, a kollektív lélek irányítja őket,³⁹⁾

A sokaság ténye a tömegben mindenekelőtt a legyőzhetetlen hatalom érzetét eredményezi. Ez a jelenség a legjámborabb, kegyes célú tömegmozgalmaknál is észlelhető.

A sokaság és az együvé tartozás ténye mindig növeli a tömeg egyedeinek bátorságát.

Bizonyára mindenkinek volt módja benne, hogy énekelve menetelő tömegeket, pl. búcsúsokat figyeljen meg.

Miskolcon 1926. évi július hó 5-én a rk. gimnáziumból mintegy másfélezer férfi vonult énekelve, égő gyertyákkal a Mindszenti templom előtt álló kivilágított Mária-szoborhoz. Amíg a tömeg négyes sorokban vonult, az ének feltűnően gyöngye volt, mert a sokaság ténye nem érezte még hatását, Ekkor még csak a menet élén haladó huszonöt-harminc tagból álló dalárda énekelt, a többiek félve, tartózkodva énekeltek bele imitt-amott a karba, bár megállapodás szerint mindenkinek énekelnie kellett volna.

Mihelyt azonban a kivilágított Mária-szobor köré csoportosultak az ájtatoskodók, egyszerre megerősödött az ének. A tömeg minden egyes tagja énekelt már szívből, félelem, tartózkodás nélkül...

Miért? Mert, amíg a tömeg egyedei négyes sorokban, oszlopban meneteltek, tulajdonképpen nem láthaták, hogy mennyien vannak. Az egyedek között körülbelül egylépésnyi köz volt, Mihelyt azonban körbe álltak, hogy az egyedek között már alig maradt távolság, sokaságuk egyszerre szembeszökő lett. A sokaság

³⁹⁾ L. ugyanott: 18—21. oldal.

tényének észlelése pedig eloszlattott minden szorongató érzést és az ájtatosság végén a Himnusz már félelem nélkül, megrázó erővel zengett.

A hatalom érzetet még növeli az a körülmény, hogy a tömeg anonim s így a felelősség érzete, mely az egyént óvatosságra inti és visszatartja — megszűnik.

Az egyedek érzelmei és gondolatai a lelki infekció és szuggesztió útján egyazon irányt vesznek s a szuggesztált gondolatok tetté válnak. A tömeg alkotórészévé vált ember már nem önmaga többé, hanem gép és akarat nincs.⁴⁰⁾

A nikolapalomai állomáson egy hír verte össze tömeggé a békésen beszélgető csoportokat: „A pályatest rendben van! ”

A Bastille ostromában a De Launay ágyújának hangja és magja volt az, mely a fentebb említett bizonyos izgalmat a „fegyverre” jelszó által összehozott emberekből kiváltotta s mely a tömeg tevékenységének új irányt szabott.

„Csak egy parányi szikra volt ez, de elég arra, hogy felgyújtsa a nagyon is gyúlékony khaoszt s azt egy bömbölő tűzkhaosszá tegye!” A tömeget megszállta a legyőzhetelen hatalom érzete, a felelősségérzet eltűnt s a tömeget alkotó egyedekből eloszlott a személyiség tudata.

Ha figyelemmel kísértük a Bastille ostromát, bizonyára szemünkbe ötlött, hogy a vezető szerepet majdnem mind békés foglalkozású polgárok játszották.

„Vágd, te Louis Tournay, maraisi kerékgyártó, vágd azt a külső vonóhid láncaát! Soha kerékagy vagy küllő ilyen csapást nem kapott a te fejszédőtől.” „Cholat, a borkereskedő rögtönzött tűzérré lett.” „Egy eszeveszett parókacsináló két lobogó fáklyával fel akarja gyújtani az arzenálban lévő salétromot.” „Réole, az óriási szatócs az égő fáklyákat segít hátrahúzni. A tűz-

⁴⁰⁾ L. u. o.: 26. old.

oltók is itt vannak s nézd Maillard törvényszolgát, a fürge embert!”

Csupa békés foglalkozású ember, akikről íme azt írja Carlyle, hogy „atyámfiái, kegyetlen a ti haragotok! Place de Grévetek egy tigris torkává lett!”

„Óh barátaim, öljetek meg gyorsan” —könyörgött a szigorú De Launay...

Leo Zaitzeff említi, hogy az oroszországi pogromokon gyakran olyan emberek is aktív részt vesznek, akik egész életükben békés földművesek vagy munkások voltak. A vezetők' és az uralkodó specifikus atmosféra hatása alatt ezek az emberek vadállatokká váltak.⁴¹⁾

A tömegben a borkereskedő, a parókacsináló, a kérekgyártó, a szatócs, a tűzoltó önmagukból kivetkőzött hóhérokká, a fősvény tékozlóvá, a kételkedő hívővé, a becsületes alávalóvá, a gyáva hőssé változik.

Neményi Ambrus igaztalanul kritizálja Mirabeau-t⁴²⁾ midőn azt írja róla, hogy az öndicsőítésre való hajlam annyira megy benne, hogy sokszor valóban csodálatraméltó éleselméjűséget fejt ki, csakhogy kisebbitesse a legnagyobb tényeket is, amelyekben magának nem volt része.

Neményi kritikáját Mirabeau-nak alábbi „a szent augusztus 4-éről írott nyilatkozata váltotta ki, amely mindössze csak arról tanúskodik, hogy Mirabeau nagyon jól ismerte a tömegek természetét.

„Aki ismeri a nagy gyülekezeteket, — írja —⁴³⁾ a drámai érzelmeket, amik iránt fogékonyak, a tetszés csábító voltát, a kartársakat felülmúlni törekvést, a személyes önzetlenség büszkeségét, egyszóval a nemes ittasságnak azt a menetét, mely a nagylelkűség túláradását kíséri, aki meggondolja mindemez okoknak összehatását, az előtt mind az, ami ebben az ülésben tör-

⁴¹⁾ Lea Zaitzeff: 27. old. Ld. még: Farkas Pál: II. 194. o.

⁴²⁾ Neményi: 22. old.

⁴³⁾ Ez a nyilatkozat két nappal ama híres augusztus 4-e után kelt, midőn a feudális jogokról a nemesség lemondott.

tént, egészen a rendes dolgok sorába tartozónak tűnik fel. A gyülekezet a lelkesedés árában volt. Minek tanácskozni, mikor mindnyájan egyetértenek! Hiszen a közjó követelményei világosabban mutatkoztak, mint valaha! Sem tehetségre, sem ékesszólásra nem volt szükség, hogy elfogadtassék az, ami már el volt határozva s amit az egész nemzet impozáns többsége követelt.”

Mirabeaunak igaza van. Az összes kiváltságokról való lemondást, amit a nemesség a lelkesültség egy pillanatában 1789 augusztus 4-ének híres éjszakáján megszavazott, izolálva bizonyára sohasem fogadta volna el a tagok közül egy sem.⁴⁴⁾

A tömeg tehát értelmességet illetőleg, — ha ugyan lehet ilyenről beszélni — mélyen alatta áll a különálló egyéneknek, az érzelmek s tettek szempontjából pedig lehet jobb vagy rosszabb. Minden a szugesztio módjától függ, melynek a tömeg alá van vetve.⁴⁵⁾

Mert mint mondtuk, a tömegek hiszékenyek és szuggerálhatók. Leo Zaitzeff szerint sok okunk van azt hinni, hogy a tömeg egyedeinek a magatartása nagyon hasonlít a hypnotisait egyénekéhez.⁴⁶⁾

Valószínű, hogy az éber szugesztiónak van itt jelentős szerepe. Igaz ugyan, hogy Forel szerint⁴⁷⁾ éber szugesztiót többnyire csak azoknál lehet elérni, akik már egyszer vagy többször voltak hypnotisait állapotban, de ugyanő azt is hozzáteszi, hogy erős éberszugesztív hatásokat érhetünk el olyanoknál is, akik még sohasem voltak hypnotisálva. Az a fentebb emiített körülmény, hogy a tömegben a békés hajlamú polgárokból ragadozó fenevadak, a fősvényekből tékozlók válnak — s erre számtalan példát nyújt a történelem —, valóban arra enged következtetni, hogy a tömeg alkotóelemei különben ébredt agyukban ülő részleges körülhatárolt álomban cselekszenek. Találunk olyan embe-

⁴⁵⁾ Le Bon: 72. old.

⁴⁶⁾ Leo Zaitzeff: 63. old.

⁴⁷⁾ Forel: 92—93. old.

reket, akik értik a módját annak, — írja Forel⁴⁸⁾ — hogy hogyan Lehet más embereket befolyásuk alá keríteni. Ezek természetadta nagy hypnotiseurök, akik ha lelkiismeretlenek, gyakran csúnyán visszaélnék tehetőségükkel. Históriai típusa az ilyenfajta embereknek I. Napoleon,⁴⁹⁾ Sokan azt hiszik, hogy a siker csinálja mindezt, Ez nem igaz. Kicsiben is meg lehet figyelni, hogy vannak olyanok köztük, kiknek semmi sem sikerül, mert nincs tiszta Ítéloképességük s mégis ierös „mágneses” hatásuk van az emberekre, különösen az asszonyokra s egész sereget döntenek romlásba, egyiket a másik után. Az áldozatok később sokszor megmondják, hogy egyszerűen nem tudtak ellentállni az illető hatásának s érzéktompító szellemi kényszert éreztek. Előfordul ilyesmi nemcsak a „szerelemben”, hanem más, minden sexuális jelleg nélküli dologban is. Vannak nők is, akik erősen befolyásolnak másokat (férfiakat és nőket). Gondoljunk csak az orleansi szüzre.

„Ezek a tények úgy hasonlítanak az éber szugesztíóhoz — írja Forel —, mint egyik tojás a másikhoz.⁵⁰⁾”

A tömegszugesztíó hatása alatt máskor jámbor emberek gyilkolnak, mint a tigris. A párisi íkommünben a gyanús foglyok leöldösésében egy ifjú dühöngő módjára öldösött, később aztán magához tért és két-ségbeesett,

A tömegérzelmeK rettenetes gyorsasággal nyernek határozott irányt. Ezt a tömegek szüggérálhatósága mellett az ember utánzási ösztöne is magyarázza, mely Sighele szerint a tömegben százszorosan megerősödik. A tömegben szerinte mindenkinek izgalomban van a képzelő ereje; az időnek és az esemény színhelyének

⁴⁸⁾ Forel: 225. old.

⁴⁹⁾ „Oh, miért nem született négy ezer év előtt, akkor már a pusztá szugesztíó erején is győzött volna” — írja róla Emil Ludwig. 108. old.

⁵⁰⁾ Forel: u. o.

az egységessége a benyomások és érzetek kicserélődését a hihetelenségig meggyorsítja.⁵¹⁾

Az ember legtöbbször maga sem tudja, hogy másokat utánoz. Aubry érdekes idevágó kísérletről tesz említést. Több diák foglalkozott egy ízben gyanúban a szobában. A kísérletezővel folytatott előzetes megbeszélés alapján az egyik diák énekelni kezdett, majd kis idő múlva hirtelen abbahagyta az áriát. Néhány pillanat múlva a diákok közül egyik is, másik is ugyanott folytatta és énekelte tovább az áriát, ahol az első elhagyta.

Zaitzeff szerint az utánzás törvényeinek felállítása olyan értelemben, hogy azokhoz szó ne férhessen többé — még nem sikerült, de általában az utánzás annál feltűnőbbben és határozottabban jelentkezik, minél több ember van egyszerre együtt.⁵³⁾

Az utánzási ösztön magyarázza a tömegek hiszékenységét is.

Aubry⁵⁴⁾ tesz említést -egy másik érdekes kísérletről is, melyet egy barátjával eszközölt.

Megállottak egy híd karfájánál és lenézegetve a vízbe s egy pontra mutatva, beszélgetést kezdtek, mondván: itt van! — Hol van? — Itt balra tűnt el. — Most megint ott van! Lassan kört alkottak körülöttük a sétálók s bár nem tudták, hogy miről van szó, egymásnak mutogatták azt a valamit, hogy ime ott van! Most megint itt van!

Az utánzás a physiológiában is szerepet játszik. Midőn egy ízben Sarah Bernhard alakította a Kaméliás hölgyet, abban a jelenetben, amikor Margaretha Gauthier halálos ágyán köhögési rohamot kap, az egész nézőközönséget oly erős köhögés fogta el, hogy pár per-

⁵¹⁾ Sighele: La foule criminelle. 38. id. Zaitzeff: 10. o.

⁵²⁾ Zaitzeff: 11. old.

⁵³⁾ U. ott,

⁵⁴⁾ La contagion du la meurtre. Paris 1894. Id. Zaitzeff: 12. old.

cig semmit sem lehetett hallani abból, ami a színpadon történt.⁵⁵⁾

Az utánzás törvénye még a gyermekeknél is jelentkezik. Taine beszéli, hogy 1793-ban gyermekeket lehetett látni, hogy a maguk módján utánozva a felnőtteket, körmeneteket rendeztek az utcán és lándzsákat vittek magukkal, melyeken levágott macskafejeket cipeltek.⁵⁶⁾

Míthogy a tömeg-érzelmekek ragályosak, sokszor a rendfenntartására mozgósított csapatokat is inficiálják.

A francia gárda, melynek azt parancsolták, hogy menjen Saint Denisbe — azt határozottan megtagadta és testületileg a lázadókhöz csatlakozott. —

A tömegek mindig a szélsőségek felé hajlanak. Borzalmas a tömegek igazságszolgáltatása!

A Maison de Saint Lázárban egy tolvaj fedezettvén fel — az rögtön felkoncoltaték. A Szent Lázár pincéiben részegen talált 30—40 embert börtönbe hurcolják, de mert a börtönörnek nincs helye számukra, egyszerűen felakasztják őket.

Nem szabad elfelejtenünk azt sem, hogy a tömeg olykor moralizálhatja is tagjait. A tömeg olykor erkölcsös magatartást is tanúsíthat.⁵⁷⁾

A Chateletben levő szökni akaró közönséges gonosztevőket a tömeg golyózáporral űzi vissza, mert a patriotizmus nem szövetkezik gonosztevőkkel és tolvajokkal.

A tömegek izgékonyak, ingerlékenyek.

Lambesc herceg második rohama feltaszít egy békes öreg iskolamestert s erre a fegyvereket kereső tömeg még inkább felbőszül. A „fegyverre” kiáltás tízszeres erővel mennydörög s a fegyverárulók boltjait feltörik, kirabolják.

⁵⁵⁾ Aubry. id. Zaitzeff: 13. old.

⁵⁶⁾ Id. Zaitzeff: 28. old.

⁵⁷⁾ Erre később nyomatékosabban is rámutatunk.

Maison de Saint Lázáréban elrejtett eleség újabb tápot ad a nép haragjának s nemsokára az egész intézet eltűnik a föld színéről.

A tömeg semmit sem gondol meg előre. A Bastille-hoz a Camille jelszava „vitte” a sokaságot, fegyvert kerestek. Céljuk nem a Bastille lerontása volt.

A tömegek változékonyak.

Foulon elfogatásakor bizottmányi férfiak és Bailly polgármester órák hosszán beszélnek a tömeghez, hogy megmagyarázzák, mily szép dolog az ítélethozatal elhalasztása. A reggelből dél lett s Foulon még mindig él. Lafayette, kiért sietve küldtek, ügyes fordulattal így szól: „Ez a Foulon, akit mindenki jól ismer, csaknem kétségen felül bűnös; de nem lehetnek-e büntársai? Nem jobb volna-e — kérdi, hogy az időt húzza — az igazságot ügyesen kisajtolni belőle Abbaye tömlöcben? A sansculottizmus tapsol s már majdnem sikerül Foulont a tömegből kiszabadítani, midőn megérezve, hōgy az ötlet javára szól, önkéntelenül szintén tapsolni kezdett. „Nézd, értik egymást, — kiáltotta sötétben a sansculottizmus, egyszerre a gyanakodás dühe lángholva föl bennük. „Barátim, — monda egy „jóruhás egyén” előlépve — mi szükség Ítéletet tartani ezen ember fölött? nem el volt-e ő már Ítéltve harminc év óta?” A sansculottizmus vad ordítózás közt megragadja ezer kezével; hurcolják a Place de Greven keresztül a „Lanterne” -ra, a lámpavasra, amely ott van a Rue de la Vannerie sarkán; s a boldogtalan keservesen könyörög életeért a süket füleknek. Csak a harmadik kötéllel (mert kettő elszakad s a nyöszörgő hang még mindig az életért könyörög) tudják annyira vinni, hogy végre függ! Testét végigvonszolják az utcákon, feje magosan van egy dárda hegyén, szája füvel teletömve: s így hordoztatik meg egy füevő nép pokoli ordítózása közt.^{58a)}

A tömegek — írja Le Bon,^{58b)} — mindenütt asszonyi

^{58a)} Carlyle leírása. I. köt. V. könyv. IX. fejezet. A lámpa.

^{58b)} Le Bon: 32. old.

természetűek, de legtöbb asszonyiasság van a latin tömegekben. Aki rájuk támaszkodik, igen magasra juthat nagyon gyorsan, de közelében jár folyton a tarpeji sziklának és biztos, hogy egykor le fog róla zuhanni.

A tömegek gondolkodása, ha ugyan lehet ilyenről beszélni, nagyon alacsonyfokú. A képzettársításnál csak nyomai vannak meg az analógiának és szukcesszióknak — írja Le Bon.⁵⁹⁾

A nikolapalomai állomáson összesereglett elvtársakat hiába próbálja megnyerni észérvekkel az állomásfőnök (a katonai osztag és a népbiztosok útjának a sürgőssége, államérdekek). A szónok hypnotisai ja a tömeget, megcsillogtatja előttük a qui prior tempore — potior jure elvét s a tömeg ezt az ezúttal látszólagos igazságot vakon követi. A vonatok beérkezésük sorrendjében indulnak, elsőnek a személyvonat, amelynek a legkevéssbé sürgős az útja, másodiknak az express, a fontos államhíreket vivő népbiztosokkal s végül a katonai büntetőosztag, amelynek a proletár haza szempontjából talán legsürgősebb lett volna az útja.

A tömegek képzelőereje roppant erős és fogékony a benyomások iránf,'mint mindazoknál a lényeknél, melyeknél a logikus gondolkodás nem számít.⁶⁰⁾

Parisban 1791 július 17-én vasárnap hosszú papírtekercs, fölül kérvénnyel, melyet Brissot, Danton, a cordelierek és jakobinusok szerkesztettek — volt kitéve aláírás végett a haza oltárának faállványára. A reggeli órákban egy hazafi, vagy honleány, midőn ott állt a haza oltárának szilárd deszkapárkányzatán, hirtelen, leírhatatlan meglepetéssel, mintha a rájahal vilálamossága érte volna, úgy érzi, hogy cipője talpát alulról keresztülszúrták. Hirtelen felkapja ezen villany által érintett talpat és lábat és abban a pillanatban látja, hogy egy fűrönak vagy lyukasztószegnek a hegye nyúlik fel a szilárd deszkapárkányzataból, s most gyorsan visszahúzódik. Titok, talán árulás? A tömeg képzelete

⁵⁹⁾ Le Bon: 52. old.

⁶⁰⁾ Le Bon: 59. old.

azonnal működésbe jön és érezteti hatását. A faalkotmányt szétbontják s íme két szegényes külsejű ember rejtőzik ott, fűróval kezükben; az éj folyamán kellett odahúzódniuk. Eleség van velük, de löporos hordó, amint látni lehet — nincs.

Vallatóra fogják őket, de nem sikerül egyebet kicsikarni belőlük, esalk azt, hogy a kíváncsiság vitte oda őket. Azért fűrták át a deszkát, hogy egy kis nézőlyukat kapjanak s hogy azon át lássák talán némi buja vággyal mindazt, ami ezen a nézőlyukon keresztül látható. „A patriotizmus — írja Carlyle — felbőszítve miagát feltevések, gyanú és mende-mondák által, valatná kezdi ezen két emberi lényt s azután újra vallatja őket; bezárja őket a legközelebbi őrházba, majd ismét elővonszolja, egyik képzelődő csoport a másik kezéből tépi kii őket: míg végre az ideges izgatottság ilyen végletes állapotában a patriotizmus felakasztja őket, mint Sileiur Miotier kémeit s életük és a titok mindörökre ki lőn szorítva belőlük. Előttünk: csak arnaiyi bizonyos, hogy fűrójuk, enivalójuk s egy falábuk volt nekik s ott fulladtak meg a lámpavason, mint ahogy a legszerencsétlenebb bolondok meghalhatnak..⁶¹⁾

A tömegek csak képekben tudnak gondolkozni és csak képekkel befolyásoltatják magukat, ezek a képek rémítik meg, vagy kápráztatják el őket és indítják tetekre — írja le BON.⁶²⁾

A nikolapalómai menetrend változtatás csiai 'megerősíti Le Bon-nak azt a tételét, hogy „hús kötet kései beszéd nem ér annyit, mint néhány frázis, ha odajutott a meghódítandó agyvelőkbe.”⁶³⁾

Az ötszázai tanácsa előtt álló csapatokat Lucien frázisa mozdította meg. Színpadias gesztussal felragadta az egyik tiszt kezéből a kardot s a bátyja mellének szegezte: Esküszöm, leszúrom az édes bátyámat, ha valaha veszélyeztetni merné Franciaország szabadságát,

⁶¹⁾ Carlyle: II. köt. IV. könyv. IX. fejezet: A sortűz.

⁶²⁾ Le Bon: 59. old.

⁶³⁾ Le Bon.

Murat parancsaira megperdülnek a dobok, majd magához rendel egy csapat katonát s dörgő hangon elkiáltja magát: Fiaim! dobjátok ki az egész bandát a teremből! Nevetnek! Végre! Szuronyt szegezve, de anélkül, hogy bárkit is megszúrának., jókedvűen., nevetve tuszkolják ki a képviselőket. A lehunyó nap szürkületében össze-vissza kavarodik minden, piros tógák, (baretek, gárdista csákok. Az utolsók az ablakon keresztül menekülniök.^{63a)}

Ha valaki még ezek után kételkednék a frázisok, a szónoklatok erejében, bátor vagyok a Desmoulin Camille Beszédjére utalni, mely csak nyolc mondatból áll, azonban tömve képeikkel, minők „kergetett nyulak”, „esztrengájukba összekergetett juhok”, „elnyomók és elnyomottak” „gyors halál, vagy örökre való megszabadulás!”

Azt hisszük, nem tévedünk sokat, ha a dadogó Camille hatásának titkát a fenti képekben és hasonlatokban keressük.

Napóleon úgy játszott ia tömegek képzeletével, mint a zsonglőr a labdáival.

„Befejeztem a vendéi háborút és közben katolikus lettem — mondotta egy ízben az államtanácsban —; megvettem a lábam Egyiptomban s közben muzulmán lőttem; megnyertem magamnak az olasz pap-ságot azáltal, hogy ultnamontán lettem. Ha a zsidó népiét kormányoznám, visszaállítanám Salamon templomját!”⁶⁴

Folytonosan foglalkoztatta környezete képzeletét. Erre gondolt győzelmei, beszédei, tárgyalásai közben és minden tetteben, mint láttuk, még a halálos ágyán is.

Szónoklatai retorikai remekművek.

Legfőbb sajátosságuk, hogy elsősorban a fantáziáit foglalkoztatják, íme egy-kettő belőlük: „Katonák!

^{63a)} Emil Ludwig: 140. old.

⁶⁴⁾ Le Bon: 61. old.

Nincsen ruhátok, rossz az élelmezétek, sok a követelnivalótok van a kormányon, de a kormánynak nincsen semmije. Csodálatraméltó az a türelem s bátorság, amit a kietlen szikláik közepette mutattatok, de nem hoz dicsőséget rátok! S kenyeret sem ad. Íme én elvezetlek a világ legtermékenyebb síkságaira, Viruló tartományok, gazdag országok várnak rátok. Dicsőségben, élvezetben s gazdagságban lesz ott részetek. Olasz hadseregem katonái: lehetetlen, hogy ne legyen elegendő bátorságotok és kitartásotok!”⁶⁵

„Katonák! Negyven évszázad tekint le rátok! — szól hozzájuk a sivatagban a piramisokra mutatva. „Katonák! — mondja Milanóban. — Zuhatagként szakadtatok le az Apenninok magaslatáról. Milánó a tiétek... Mi barátai vagyunk minden népniek, de különösen barátai Brutus, Scipio s mindama nagy férfiak utódainak, akik a mi példaképeink. Újra helyre álltjuk a capitoliumot, felállítjuk a hősök szobrát, életre keltjük Róma népét, mely benuktan viselte századok szolgaságát: ez mind a ti diádalaitek gyümölcse, az utókor csodálkozni fog. Halhatatlan dicsőséget szereztetek azzal, hogy új arcotadtok Európa legszebb földjének... Akkor aztán megtértek tűzhelyeitekhez, polgártársaitok pedig ujjal mutogatnak rátok és azt mondják: Ez is az olasz hadseregibem harcolt!”⁶⁷)

Arcole előtt így szólítja meg őket:

„Mik vagytok? Gyávák, vagy Lodi győztes katonái? Néhány hónap múlva már az arcolei diadal emlékéviél tüzei őket.”⁶⁸)

Akad-e Napoleon előtt valaki, aki így értett volna hozzá, hogy katonáinak ne az engedelmességére, hanem képzeletükre. A tömegek képzeletére nem az értelmére, az észre való hivatkozással hatunk. Nem a bizonyítás útján.

Antonius a népet Caesar gyilkosai ellen úgy lázi

⁶⁶) Emil Ludwig: 50. old.

⁶⁷) Emil Ludwig: 107 old.

⁶⁸) u. o.: 57. old.

totta, hogy végrendeletét felolvasta és holttestét megmutatta.

A következtető képesség hiánya megfosztja a tömegeket minden kritizáló észről annyira, hogy nem tudják az igazságot a tévedéstől megkülönböztetni s nem tudnak objektív ítéleteit alkotni. A tömegek ítélete rájuk erőszakolt és nem meggondolt ítéletek. Elérkezettnek látjuk az időt, hogy rámutassunk a tömeg vezetőinek a szerepére is. A tömeg engedelmes nyáj. *Vezetők* nélkül nem tud meglenni.⁶⁹⁾

A legtöbb vezető először maga is vezetett. Hypnotisálja őket a gondolat, melynek apostolaivá szegődtek. Ilyen volt Robespierre, kit a Rousseau gondolatai hypnotisáltak.

Szavaiknak hitük erőssége ad suggestiv erőt. Teinkintélyük korlátlan. Sokkal jobban engedelmeskednek nekik, mint ahogy a kormánynak nem engedelmeskednek.

Eszközeik: az állítás, ismétlés és a lelki infekció.

Nagyon fontos, hogy a népvezérnek presztízse legyen! Olykor a ruha szerzi meg a szükséges tekintélyt. A félzsoldos Elie hazaszaladt a Bastille ostrománál az egyenruhájáért, mert a tarka polgári ruhában senki sem hallgatott volna rá.

A népnek olyan vezérre van szüksége, akit dicsőség és diadal fénye övez, nem pedig elméletekre és kormányokra, ideológusok frázisaira, locsogására, Játékot nekik, majd elszórakoznak vele s tűrik, hogy vezessék őket, feltéve, hogy ügyesen titokban tartják előttük a végcél — mondja Napoleon.⁷³⁾

Neki magának is akkora presztízse volt, hogy Vandamme tábornok, a marcona, forradalmár, ki még Augeraunál is brutálisabb volt, 1815-ben azt mondotta róla d'Ornano marsallnak: „Kedves barátom, ez az ör-

⁶⁹⁻⁷⁰⁾ Le Bon: 108. old.

⁷¹⁾ Le Bon: 110—111. old.

⁷²⁾ Le Bon: 113. old.

⁷³⁾ Emil Ludwig: 94. old.

döngös fickó, varázslatos hatással van rám. Annyira, hogy én, aki se Istentől se ördögtől nem félek, remegek tmjmfjt egy gyerek, mikor közeledem hozzá és rá tudna vonni, hogy a tülyukon átbújjak és a tűzbe vessem magam.⁷⁴⁾

Nevének már akkor páratlan hatása van, midőn hazatér. Egyik igen derék képviselő, Bandin, Bonaparte visszatérésének hírére örömkialtásban tört ki s azzal a földre esett — holtam: oly erős volt már akkor a belőle kiáradó fény, hogy meg tudott ölni egy embert, — írja Emil Ludvig.⁷⁵⁾

Tollamból kikíváncozik itt annak a páratlan jelenetnek a leírása, midőn mint üldözött vad Elbából visszatér s Grenoble előtt La Mure-nél a király zászlóaljával találkozik, melyet az ő megsemmisítésére küldtek ki. A tiszteket köti a királynak tett eskü s rohamra vezénylik embereiket.

Napoleon leszáll a lováról. Ott áll a front előtt ez a kicsi ember. A feje nagy, a homloka nemes, a szeme sötétszürke, a haja dús sötétbarna, az orra görög, szája csupa emberiesség és báj, zömök álla egy kissé előreugró. Minden mozdulata élénk, de emellett csupa előkelőség és méltóság — jellemzi egy német kortársa. Tíz lépésre megközelíti az első sort: Ötödik hadtestem katonái! Ráismertek? Ha akad köztetek, ki kész megölni császáriját, rajta, itt vagyok: — s ezzel széttárja köpönyegét.

S a régi ismerős láttára a katonák feledve a királynak tett esküjüket, — feledve, hogy búcsúzásakor ő maga szólította fel őket, hogy szolgálják hazájukat s a királyt, harsogó éljenzéssel fogadják: Éljen a császár! A gárda rázúgja: Éljen a császár! A tisztek özszenéznek: Éljen a császár! A katonák összevegyülnek, sapkájukat szuronyuk hegyére tűzik, nem baj, ha kék szövetükben eggyel több lesz a lyuk s egy óra múlva 1000 helyett 2000 ember követi a vezért.⁷⁶⁾

⁷⁴⁾ Le Bon: 124. old.

⁷⁵⁾ Emil Ludvig: 124. old.

⁷⁶⁾ Emil Ludvig 428. old.

Sok esetben a presztíza elvesztése a vezetők vesztét is jeleníti.

„Nyomorultak! — nem fogjátok megakadályozni, hogy fejünk ne öledkezzenek a kosárban, — mondotta Danton, a presztízst veszítette népvezér, midőn a vérpadon Hérault de Sechelles meg akarta őt ölelni.⁷⁷⁾

Meg kell még jegyeznünk, hogy a vezetők uralma a tömeg fölött még sem abszolút s főleg nem állandó!

A vezető a tömegben sokszor maga is vezetett lesz.

Ha a vezető abban a reményben, hogy célját mégis eléri, magára veszi a vezetést, akkor csak annyi ideig lesz vezető, míg a tömeg akaratát képviseli. Ha a tömegnek, mely eszméit már nem tiszteli, megállást parancsol, megtörténhetik, hogy ép az lesz a mozgalom első áldozata, aki létrehozta. Ezért a szellemi vezetők ritkán tartják meg végig a vezetőszerpet.⁷⁸⁾

Itt a magyarázata annak, hogy Hulin foi d' officier-jét miért nem lehetett megtartani. Az volt a szerencséje, hogy nem szállott szembe a tömeggel, mert kimerülten rogyott egy rakás köre.

Legveszedelmesebb vezetők a psychopathák. Ezek az ő ábrándos lelkesültségükben és valódi idealizmusukkal igazi vezetői a tömegeknek.

Lelkesedésük a legvalódibb és szavaiknak nagy a meggyőző ereje, mert a szent ügy iránti odaadásuk nem kiméli saját személyüket sem és nincs semmire sem tekintettel.

Mindezek a típusok gombamódra nőttek ki a talajból, midőn az 1918. évi forradalom épúgy mint a nagy francia forradalom megnyitotta a teret azok számára, akik hivatást éreztek magukban arra, hogy a népnek vezetői legyenek.⁷⁹⁾

Úgy gondoljuk, fejtegetéseink eléggé meggyőzték az olvasót arról, hogy a tömegjelenségek megérdemlik a figyelmet, de a fokozott óvatosságot is.

⁷⁷⁾ Várnai: 226. old.

⁷⁸⁻⁷⁹⁾ Aschaffenburg: 135—136. old.

Ezzel korántsem akarjuk azt mondani hogy a tömegjelenségekkel szemben azok megakadályozása a védekezés egyetlen helyes módja, hiszen — később rámutatunk még egyszer — vannak önfeláldozó, hősiessé, erkölcsös tömegek is.

Egyelőre csak a tömegnézetek tényezőit vesszük szemügyre s azoknak főleg a tömegkriminalitásra gyakorolt hatását igyekezünk még határozottabban megvilágítani, hogy azután felállíthassuk végkövetkeztetéseinket.

IV. fejezet.

A tömegnézetek tényezői.

A tömegnézeteket és meggyőződéseket kétféle tényezők határozzák meg: a közvetett és a közvetlen tényezők.⁸⁰⁾

A közvetett tényezők lehetővé teszik, hogy a tömegek bizonyos hiedelmeket magukévá tegyenek és meggátolják egyéb nézetek elfogadását. Előkészítik a talajt, melyből egyszerre új eszmék támadnak meglepő erővel és hatással, de amelyek csak látszólag keletkeztek maguktól.

Bizonyos gondolatok a tömegeknél néha villámgyorsan törnek elő és valósulnak meg, de ez a hatás csak felszínes, mögötte hosszantartó belső munkát kell keresnünk.⁸¹⁾

„A tölgy hallgatagon nő az erdőségben ezer eszten-dőn keresztül; csak az ezredik évben, midőn az erdész megérkezik fejszéjével, hangzik át a magány csendjén egy zuhanás s a tölgy csak akkor jelenti be magát, midőn messzehangzó ropogással leesik — írja, Carlyle. Minő csendben történik a kis makk elültetése is; lehullva valamely kóborló szélnek öléből! Sőt midőn a mi tölgyünk virágzott, vagy kihajtá leveleit (az ő örvendetes eseményeit), micsoda híradó kiáltozás lehetett ott! Alig egy

⁸⁰⁾ Le Bon: 70. old.

⁸¹⁾ L! u. o.

elismerő szó a legfigyelmesebb szemlélő részéről. Ezek a dolgok nem véletlenül estek, hanem lassan történtek.⁸²⁾

Mint a természetben, úgy a törtélemben sincs ugrás. A nagy zavarokat, melyek a kultúrák változásait megelőzik — első tekintetre úgy látszik, hogy főleg a nevezetes politikai átalakulások idézték elő: a népvándorlás és a dinasztiai bukása. Az események alapos vizsgálata azonban azt mutatja, hogy a látszólagos okok között ott van mindig, mint valódi ok, a népek gondolkodásában végbemenő mély átalakulás.

Azok az igazi történelmi zavarok, melyek a népek gondolkodásában mennek végbe.

A törtélelem emlékezetes eseményei az emberek gondolkodásában végbemenő láthatatlan változásoknak látható okozatai — írja Le Bon.⁸³⁾

A közvetlen tényezők hozzá járulnak a közvetett tényezők lassú munkájához; hatásuk nem lenne nélkülök.

Ezek a közvetlen tényezők tesznek lehetővé minden felbomlást, ami a sokaságot hirtelen felkelésbe sodorja; ezek csinálják a sztrájkot és a lázadást, közreműködésük által juttatnak hatalomhoz embereket vagy buktatják meg a kormányt.⁸⁴⁾

A közvetlen és a közvetett tényezők munkáját minden nagy történelmi eseményben fellelhetjük.

A francia forradalomban közvetett tényezők voltak a filozófusok iratai, a tudományos gondolat előretörése s az alsóbb néprétegek kizsákmányolása.

A közvetett tényezők által előkészített tömegeket azután a közvetlen tényezők: a szónokok beszédei a udvar ellenállása arélorrmókkal szemben könnyen felingerelték.

A közvetett tényezők között vannak általánosak, melyeket minden tömegvélemény és tömegmeggyőződés alapján megtalálunk.

⁸²⁾ Carlyle: I. 42. old.

⁸³⁾ Le Bon: 8. old.

⁸⁴⁾ U. o.: 70. old.

Ezek: a faj, a hagyományok, az idő, intézmények és a nevelés.⁸⁵⁾

V. fejezet.

A tömeglélektan kriminalaetiologiai tanulságai. A prevenció.

Büntető törvényeink és pedig Btk. 152, 153, 154, 155, a 163. és 168. §-ai, illetve az utóbbiakat helyettesítő 1914. évi XL. t.-c. §-ai, a Btk. 175, 176, 177 és 424 §-ai, a Kbt. 42. § 1921. évi III., az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló törvény mindenütt megfelelően büntetik a tömegbűntényeket.⁸⁶⁾

⁸⁵⁾ Le Bon felsorolása: 71. old.

⁸⁶⁾ A lázadás.

Btk. 152. §-a. A csoportosulás, melynek célja:

1. az országgyűlést, annak valamely házát, vagy bizottságát;

2. a közös ügyek tárgyalására kiküldött bizottságokat, vagy ezek egyikét, vagy azoknak valamely albizottságát;

3. a magyar kormányt erőszakkal, vagy veszélyes fenyegetéssel hivatásának szabad gyakorlatában akadályozni, vagy valaminek elhatározására, valamely intézkedésre vagy valaminek elhagyására kényszeríteni; a lázadás büntettét képezi valaminek elhagyására kényszeríteni; a lázadás büntetet képezi és tíz évtől tizenöt évig terjedhető államfogházzal büntetendő.

Btk. 153. §-a. Lázadást képez azon csoportosulás is, melynek célja a polgárok valamelyik osztályát; nemzetiségét, vagy hitfelekezetét gyűveresen megtámadni.

Ezen esetben a **felbujtók és a vezetők öt évtől tíz évig terjedhető államfogházzal**, a többiek pedig két évig terjedhető államfogházzal büntetendők.

Btk. 154. §-a. Ha a lázadó csoport valamely községet, házat, fegyvertárt, hadiszertárt, löportárt, vaspályáit, távirdai, vagy postahivatalt megtámadott, vagy hatalmába kerített, amennyiben súlyosabb büntetés alá eső büntett nem forog fenn:

a felbujtók és a vezetők tíz évtől tizenöt évig terjedhető államfogházzal büntetendők.

Btk. 155. §-a. Ha a lázadó csoport rablást, gyújtogatást, pusztítást, vagy egyes személyek ellen erőszakot követ el, amennyiben súlyosabb büntetés alá eső bűntett nem forog fenn: a felbujtók és vezetők tíz évtől tizenöt évig terjedhető **fegyházzal**, a többiek öt évig terjedhető fegyházzal büntetendők.

A hatóságok, országgyűlési tagok, vagy hatósági közegek elleni erőszak.

Btk. 163., 168. §-ait az 1924. évi XL. t.-cikk helyettesíti, a hatóságok büntetőjogi védelméről.

Erőszak a hatóság, hatósági tag és az országgyűlés tagjai ellen.

2. §. A csoportosulás, amelynek célja az, hogy a hatóságot, vagy annak tagját, akár erőszakkal, akár veszélyes fenyegetéssel hivatásának jogszerű gyakorlásában akadályozza, vagy intézkedésre kényszerítse, vagy a hatóságot gyakorló személyt, vagy a hatóság tagját hivatásából folyó eljárása miatt, vagy pedig bosszúból, hivatásának gyakorlása miatt tetteleg bántalmazza bűntett, amely öt évig terjedhető börtönnel és háromezer koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő...

Az előbbi bekezdésben meghatározott büntetést kell alkalmazni az ott foglalt megkülönböztetések szerint akkor is, ha az emiutt cselekmények valamelyikét az országgyűlés egyik házának, vagy bizottságának, vagy a közös ügyek tárgyalására rendelt bizottságoknak tagja, kiküldöttje, vagy választott tisztviselője ellen követik el.

3. §-a. Ha a második szakasz első bekezdésében meghatározott bűncselekményt felfegyverkezve követték el, **a felbujtók és a vezetők büntetése öt évig terjedhető fegyház és 5000 koronáig terjedhető pénzbüntetés**, a többiekké pedig öt évig terjedő börtön és háromezer koronáig terjedhető pénzbüntetés.

Aki pedig felfegyverkezve a 2. §, 2. bekezdésében meghatározott bűncselekményt követi el, öt évig terjedhető börtönnel és háromezer koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

Az előbbi bekezdésekben meghatározott büntetést kell alkalmazni.

mázni, az ott foglalt megkülönböztetések szerint akkor is ha az emített cselekmények valamelyikét az ott, megjelölt módon a 2. §, 3. bekezdésében felsorolt személyek ellen követik el.

Erőszak a hatóság közege ellen.

4. §. A csoportosulás, melynek célja az, hogy a hatóságnak közegét akár erőszakkal, akár veszélyes fenyegetéssel hivatásának jogszerű gyakorlásában akadályozza vagy intézkedésre kényszerítse, vagy hivatásából folyó eljárása alatt, vagy pedig bosszúból hivatásának gyakorlása miatt tetteleg bántalmazza vétség, amely öt évig terjedhető fogházzal és kétezer koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

6. §. Ha a 4. §, első bekezdésében meghatározott bűncselekményt felfegyverkezve követték el, **a felbujtók és vezetőkbüntetése öt évig terjedhető börtön és háromezer koronáig terjedhető pénzbüntetés, a többiekké pedig három évig terjedhető börtön és kétezer koronáig terjedhető pénzbüntetés.**

Erőszak az országgyűlés közegei és a képviselőházi őrség tagjai ellen.

7. §. Három évig terjedhető börtönnel és kétezer koronáig terjedhető pénzbüntetésül büntetendő, aki a 4. §, első bekezdésében említett cselekmények valamelyikét az országgyűlés egyik házának vagy bizottságának, vagy közös ügyek tárgyalására rendelt bizottságoknak a 2. §, 3. bekezdésében nem említett közege, vagy pedig a ház vagy bizottság tisztviselőjének rendelkezése alatt álló őrség tagja ellen követi el stb.

8. §. Ha; a 7. §, első bekezdésében meghatározott bűncselekményt felfegyverkezve követték el a felbujtók és a vezetők büntetése öt évig terjedhető börtön és háromezer koronáig terjedhető pénzbüntetés, a többiekké pedig három évig terjedhető börtön és kétezer koronáig terjedhető pénzbüntetés.

Erőszak a közérő védelmére kelt személyek ellen.

9. §. A 4., 6., 7. és 8. fokban meghatározott büntetést **kell alkalmazni az ott foglalt megkülönböztetések szerint akkor**

is, ha az idézett §-okban említett cselekmények valamelyikét a 2., 4. és 7. §-ok alá eső hatóságok, bizottságok vagy személyek támogatására vagy védelmére rendelt vagy kelt **személy ellen** követték el.

A magánosok elleni erőszak.

1. Erőszak betöréssel és nyílt helyen;

Btk. 175. §. Ha valamely csoport azon célból, hogy személyeken vagy dolgokon erőszakot kövessen el, valakinek lakába, üzleti helyiségébe, vagy bekerített birtokába betör: a csoportnak mindenik tagja magánosok elleni erőszak büntette miatt két évig terjedhető börtönnel büntetendő.

Btk. 176. §. Ha pedig valamely csoport nyílt helyen akár személyeken, akár dolgokon követ el erőszakot: mindenik tagja három évig terjedhető börtönnel büntetendő.

Erőszak a munkabér felemelése vagy leszállítása végett.

Btk. 177. §. A magánosok elleni erőszak vétségét követi el és hat hónapig terjedhető fogházzal büntetendő: aki a munkabér felemelése vagy leszállítása végett valamely munkás vagy munkaadó ellen erőszakot követ el, azt szóval vagy tettel bántalmazza vagy erőszakkal fenyegeti. Ugyanazon büntetés alá esnek azok is, akik gyárak, műhelyek, vagy azon helyiségek előtt, ahol munkások dolgoznak, vagy munkaadó, munkavezető lakása, illetőleg tartózkodási helye előtt összecsoportosulnak, avégett, hogy a munka megkezdését, vagy folytatását megakadályozzák, vagy pedig a munkásokat a munka elhagyására bírják.

Gyújtogatás.

Btk. 424. §. Életfogytig tartó fegyházzal büntetendő a gyújtogatás:

1. ha a gyújtogatás idején a felgyújtott helyiségben lévő személy tűz által életét veszti, amennyiben a gyújtogató azt, hogy azon helyiségben valaki van, beláthatta és cselekménye gyilkosságot nem képez;

2. ha ugyanazon személy egy időben vagy rövid időköz alatt több gyújtogatást vagy egy gyújtogatást, de többek szövetségében követett el;

3. ha az csoportosan rablás vagy rombolás céljából követetett el.

Hatóság iránti engedetlenség.

Ktk. 42. §. Nyolc napig terjedhető elzárással büntetendő; aki nyilvános csoportosulás vagy zavargás esetén a hatóság által a rend fenntartására vagy helyreállítására tett intézkedéseknek nem engedelmeskedik.

Az állami és társadalmi rend felforgatására vagy megsemmisítésére irányuló büntettek és vétségek. 1921. évi III. t.-c. az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről.

1. §. Aki az állam vagy társadalom törvényes rendjének felforgatására vagy megsemmisítésére különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalmat vagy szervezkedést **kezdeményez vagy vezet, büntettet követ el, és öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.**

Aki ily mozgalomban vagy szervezkedésben tevékenyen részt vesz, úgyszintén, aki ily mozgalmat vagy szervezkedést előmozdít, vétséget követ el és három évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

A kezdeményezők és vezetők büntetése tíz évtől tizenöt évig terjedhető fegyház, a többi résztvevőké és előmozdítóké pedig öt évig terjedhető börtön, ha a mozgalom vagy szervezkedés céljára nagyobb mennyiségű fegyvert, lőszert, robbanó vagy az emberi élet kioltására alkalmas más szert vagy anyagot szereztek be, amennyiben erről tudtak, vagy azt kellő gondosság mellett előre láthatták volna.

2. §. Aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalommal vagy szervezkedéssel összefüggően és annak céljára büntettet vagy vétséget követ el, annak büntetése:

1. halál, ha a büntetetre a törvény halálbüntetést állapít meg;

2. életfogytig tartó fegyház, ha a büntetetre a törvény tíz évet meghaladó szabadságvesztésbüntetést állapít meg;

Figyelmet érdemel, hogy törvényhozásunk minde-
nütt szem előtt tartva a vezetőknek a tömegbűncselekmé-
nyeknél oly szembeötlően jelentkező veszélyes szerepét, a
kolomposakat (felbujtók és vezetők) a tömegbüntények
fennforgása esetén mindig súlyosabban bünteti, mint a
„többieket”.

A Btk. 71. §-a szerinti, a tettesek és azok felbujtói
az elkövetett bűntettre vagy vétségre határozott bünte-
téssel büntetendők.

Nyilvánvaló tehát, hogy a fentebb említett s a tö-
megbüntények törvényes fogalmait körülhatároló szaka-
szok fogalmazásánál a felbujtók és a vezetők szerepének
a tömegjelenségekkel kapcsolatos fokozott veszélyessége
lebegett a törvényalkotók szemei előtt.

Leo Zaitzeff a tömegbűncselekmények büntetési té-
teleinek felemelését sürgeti.^{86a)}

A büntetés azonban, mely a vezetőket súlyosabban
érinti, de a tömeg egyedeit is sújtja, egymagában még
csak enyhíteni sem képes a tömegkriminalitást. Az új al-
kalom új csoportosulást szül — ez a tömeglélek termé-
szete —, melyben új elemek vesznek részt s a már büntetett
egyént is újra elragadja a tömeg.

A ki állott büntetés motiváló ereje ugyanis nagyon

3. tíztől tizenöt évig terjedhető fegyház, ha a bűntettre
a törvény tíz évnél enyhébb vagy legfeljebb tíz évi szabadság-
vesztésbüntetést állapít meg;

4. tíz évig terjedhető fegyház, ha a cselekmény a törvény
szerint vétség.

Ugyane büntetés alá esnek az előbbi bekezdésben emlí-
tett mozgalom vagy szervezkedés kezdeményezői és vezetői;
az emiuttott mozgalom vagy szervezkedés többi résztvevői és
előmozdítói pedig az előbbi bekezdés 1. és 2. pontjának eseté-
ben öt évig terjedhető börtönnel, 3. és 4. pontjának esetében
pedig öt évig terjedhető fegyházzal büntetendők, *feltéve, hogy,*
a bűncselekmény elkövetéséről előzetesen tudtak, vagy azt
kellő gondosság mellett előre láthatták volna.

a) Leo Zaitzeff: 64. old.

sokat veszít a fenyegetés, vagy intés alakjában jelentkező pedig (teljesen elenyészik a tömegeknek vonzó és cselekvésre ösztönző rendkívül nagy erejével szemben.⁸⁷⁾

Ezért abban a harcban, mely a tömegebün ellen folyik, nem annyira a megtorlásra, hanem a megelőzésre kell súlyt fektetnünk. Tekintsük őt — mondja Angyal Shakespeare Brutusával, mint a kigyótojást, mi ha kikél, mérges lesz, mint faja, azért a héjban gyilkoljuk meg őt.⁸⁸⁾

Angyal szerint a tömegkriminalitás elleni küzdelem súlypontja a megelőző tevékenységre volna átteendő, melyben válllvetve kellene résztvenniök a bírói és közigazgatási hatóságoknak egyaránt.

Emellett ő is hangsúlyozza a munkásság kulturális, de gazdasági érdekeinek felkarolását is.⁸⁹⁾

A közigazgatási hatóságok szerepét a gyülekezési jog megszorításában látja, mely az engedélymegtagadás —, illetve betiltás, felosztatásban áll.⁹⁰⁾

A prevenció büntető jogi téren szerinte a bűnös tömegjelenségek távolabbi okait létesítő cselekmények kellő szigorú megtorlásában merülne ki.⁹¹⁾

Mint ilyeneket elsősorban az izgatók magatartását jelöli meg.⁹²⁾

„A nagy tettek rugói — írja Wlassics⁹³⁾ — az izgató gyújtó szavak. Lelkesedést, rajongást kelt fel az ihletett szónok. A költő, művész és az író műve felkorbácsolhatja a jó és rossz szenvedélyeket egyaránt. Ameddig egyik ember eszmevilága a másakra hat, amíg a szónok ereje egy egész tömegeit fegyverre szólíthat, míg Danton és Robespierre szavára ezrenként válnak gyilkosokká, míg Michel Lujza szavaira lángaborítják a gazdagok palotáit, míg egy proklamációra trónok dőlnek Össze: addig az állam nemcsak a vad erőszak ellen fogja

^{87—88)} Angyal: 66. old.

^{89—90)} L!: u. .0

⁹¹⁾ T.J. o.: 68. old.

⁹²⁾ U. o.: 69. old.

⁹³⁾ Wlassics: 288—289. old.

magát oltalmazni, hanem azon veszélyek ellen is védi magát, melyek az állam és társadalom alapintézményeit bizonyos eszmék nyilvános terjesztése által fenyegetik.”

Csodálatos hangszer az emberi lélek!

Hivatott s nem hivatott szónokok szerencsés körülmények között könnyű szerrel játszhatnak rajta.

Már egyízben rámutattunk a szavak hatalmára.

Mosolyt, könnyet egyformán csalhatnak az ember arcára, egyformán kelthetik fel a szolid jótékonytságot s ébreszthetnek gyilkos szenvedélyeket.

A taskendi fogolytáborban 1915-ben, október vége felé német vöröskeresztes nővér látogatta meg a hadifoglyokat. A német legénység, kemény, marcona legények kettős sorokban állottak a IV. számú legénységi laktanya udvarán. Nemsokára megjelent az autó a laktanya nyitott kapujában. A kocsiban ketten ültek, a taskendi fogolytábor parancsnoka, Bulinszky udvari tanácsos és egy feketeruhás nő, karján a vöröskereszt, a fején automobil-sapka, lóg le róla az automobil-fátyol. Feláll az autóban. A katonák, mint az égből közjük szállott szentet, úgy nézik. Minden vonása szemének, kezének minden mozdulata csupa erély. Beszélni kezd: „Katonák! Elhoztam nektek a császár üdvözetét... Elhoztam nektek a császárné csókját... Ha ősz anyáitokra, feleségeitekre, gyermekeitekre gondoltok, megnyugodjatok! A német anyák, feleségek és gyermekek könnyét a császárné szárítja! Köszöntenek titeket a bajtársaitok ... Azt üzenik: ne féltsetek a német hazát, ne féltsetek a tieiteket, német katonák védik őket. Katonák! Éljen Németország! Katonák! Éljen a császár!”

A sorokból, mint egy kétségbeesett lelkesült ordítás zúgott vissza a háromszoros hoch! a császárra, a német hazára. A szemek könnyesek voltak és amikor a nővér a beszéd után kiszállott a kocsiból és a tiszthelyettes kiadta a pihenj vezényszót, a csatákban, a typhusos, kolerás Turkesztánban, Krisztus kínszenvedését végignyomorgott katonák elfordították a szemüket és úgy törülték le a kibuggyanó könnyűt. Mind sírtak szenvedőn és hangta-

lanul. Sokaknak talán már könnyük sem volt és száraz szemeiket törülték a zsebkendővel. A sorokból hátul felhangzott a zokogás, a tiszthelyettes feddőleg arra nézett, szólni akart valamit keményen, hogy katonák vagyunk! Egy óriás zokogott, vágott arcú, szétlőtt vállú katonája a porosz gárdának. A tiszthelyettes szólni akart, a nővérré nézett, a nővér kezében is ott volt a zsebkendő, könnyes volt a nővér szeme és összeharapta a száját, hogy ő is hangosan ne sírjon. A tiszthelyettes szája is rángatózni kezdett a gárdistára még csak feddőleg sem nézett és hogy egy nő előtt ne sírjanak a német katonák, mint rekedt ordítás hangzott fel torkából a vezényszó: „vigyázz!” A katonák megint feszesen álltak és csak a nővér nem találta egy percig magát s az egész jelenettől az idegeinek utolsó száláig megrendítve szinte súgta a katonáknak: szegény szenvedő testvéreim, az Isten meg fog segíteni benneteket.⁹⁴⁾

A második fejezet elegendő bizonyítékot nyújt arra, hogy a szónoklatokkal nemcsak könnyeket lehet fakasztani ...

Angyal szerint be kellene tölteni büntető törvénykönyvünknek azt a hézagát, melynek folytán a büntetlenség tudatában az izgatók legveszedelmesebb alakjai oly lelkiismeretlenül terjesztik veszélyes eszméiket, késztik elő az elvakított tömeg erőszakoskodásait.

Amíg törvényhozásunk meg nem állapítja azt, — írja⁹⁵⁾ — hogy a nemzeti állam és a magyar államnyelv ellen való izgatás is büntett, míg a csupán saját hasznukra dolgozó s a jóhiszemű munkásnépet oly könnyen tévútra vezető szocialista izgatókkal szemben erélyesebb rendszabályokhoz nem nyúl, addig a társadalmi békét olyannyira fenyegető tömegekkel szemben tehetetlenek maradunk.

A gyülekezési jog Angyal ajánlotta megszorítása val nézetünk szerint nagyon is csínján kell bánni.

⁹⁴⁾ Fábíán: 152—153. old.

⁹⁵⁾ Angyal: 69. old.

Hiszen vannak erkölcsös, erényes, sőt hősiess tömegek is.⁹⁶⁾

Ha az erkölcsiséget abban az értelemben vesszük, hogy az nem egyéb, mint bizonyos társadalmi megállapodások állandó tisztelete és az egoista ösztönök fékentartása, világos, hogy a tömegek izgékonyosságuk és változékonyosságuk miatt nem lehetnek erkölcsösök.⁹⁷⁾

Ha azonban az erkölcsiséget olyan értelemben vesszük, hogy az pillanatnyi előállása olyan tulajdonságoknak, mint aminő a lemondás, nagylelkűség, önfeláldozás, jogérzék, azt mondhatjuk, hogy a tömegek néha nagyobb erkölcsiségre is képesek.⁹⁸⁾

A tömegek gyakran aljas ösztönöknek engedik át magukat, de példákat nyújtanak néha az emelkedett erkölcsiségből származó tettekre is.⁹⁹⁾

Mindezeknél fogva mi is aláírjuk Le Bon-nak azt a tételét, hogy bár rendkívül alantas a tömegek lelkiállása, mégis veszedelmes volna szervezkedésüket megbolygatni.

Angyal a szabadságjogokat félti -a gyülekezési jog korlátozásától...

Az izgatók megfékezését illetőleg találunk már Angyal művének megjelenése előtt is megfelelő rendelkezéseket a Btk.-ban.

Büntetőtörvénykönyvünk VI. fejezete tartalmazza az alkotmány, a törvény, a hatóságok vagy a hatósági közegek elleni izgatásra vonatkozó szabályokat.¹⁰⁰⁾

⁹⁶⁾ Le Bon: 13. old.

⁹⁷⁻⁹⁸⁾ Le Bon: 49. old.

⁹⁹⁾ Ugyanaz: 51. old.

¹⁰⁰⁾ A Btk. 171. §-a szerint (Felhívás.): Aki valamely gyülekezeten nyilvánosan szóval, vagy aki a nyomtatvány, irat, képes ábrázolat terjesztése vagy közszemlére kiállítása által büntett vagy vétség elkövetésére egyenesen felhív, ha a büntett vagy vétség elkövetett: mint felbujtó büntetettik.

Ha pedig a felhívás eredménytelen maradt, amennyiben az a jelen törvény külön Rendeletei alá nem esik: két évig terjedhető államfogházzal és kétezer forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

Btk. 172. §: (Izgatás.) Aki a 171. §-ban meghatározott módon a törvény ellen, vagy aki a hatóságoknak törvényes ha-

Büntetőtörvénykönyvünk intézkedik a büntett vagy bűntevő feldicséréseivel szemben is.¹⁰¹⁾

Nézetünk szerint, ha valamit szemére lehet vetni a magyar törvényhozásnak az izgatók letörése körül, ez nem annyira a Btk. hézagos voltában, mint inkább abban keresendő, hogy nem örködött éberebb figyelemmel a» büntetőtörvénykönyv végrehajtása felett.

De ha voltak is Btk.-nek ebből a szemszögből nézve hézagai, talán pótolták azokat az 1921. évi III. t.-c. 5. és 6. §-ai.¹⁰²⁾

Angyal a tömegkriminalitás csökkentése érdekében — mint mondtuk — az izgatók felelősségrevonásának szükségességét hangsúlyozza s a tömegnézeteknek inkább a közvetlen tényezőivel óhajt harcbaszállni.

Ez a követelés az újabb törvényhozási munkálatok által — nézetünk szerint — kiegyenlítettetett s ma már talán a törvényszakaszok szigorúbb alkalmazását lehetne csak szorgalmazni.

táskörükben kiadott rendelete, meghagyása, határozata ellen engedetlenségre egyenes felhívást intéz, vagy terjeszt: két évig terjedhető államfogházzal és ezer forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntethető.

Ugyanezen büntetés éri azt, aki a 171. §-ban meghatározott módon, valamely osztályt, nemzetiséget vagy hitfelekezetet gyűlöletre a másik ellen, úgyszintén azt is, aki a tulajdon vagy a házasság jogintézménye ellen izgat. Lásd még a Btk. 173. §-át.

¹⁰¹⁾ Lásd a Btk. 174. §-át és az 1912. évi LXIII t.-c. 19. szakaszát.

¹⁰²⁾ Lásd az 1921. évi III. t.-c. 5. és 6. §-ait. A rendtörvény 3. § szerint: aki az állami társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalomról vagy szervezkedésről hitelt érdemlő tudomást szerez és erről a hatóságnak, mihelyest lehetséges jelentést nem tesz, az amennyiben részesség nem terheli vétség miatt egy évig terjedhető fogházzal büntetendő.

As előbbi bekezdés alapján nem büntetendő a tettesnek vagy a részesnek hozzátartozója. (1878. évi V. t.-c. 78. §.) Nem büntethető a cselekmény akkor sem, ha a mozgalomról vagy szervezkedésről a hatóságnak, valamely köztudomású tényből, különösen sajtóközleményből értesülnie kellett.

Ezen a téren de lege ferenda bajos volna újabb javaslatokkal előállani.

Legyen szabad azonban az olvasó figyelmét a tömegkriminalitás okairól szólva a tömegnézetek közvetett tényezőire is ráirányítani.

Nézetünk szerint ugyanis a kriminalaetiológusnak s a krimmalpolitikusaiknak a tömegkriminalitás kórokozó baktériumainak vizsgálatánál nem szabad pusztán a tömegnézetek közvetlen tényezőire szorítkoznia, hanem mélyebbre hatolva ki kell terjeszkednie a tömegnézetek közvetett tényezőire is, aminők a faj, a hagyományok, idő, politikai és társadalmi intézmények, de főleg a tanítás és a nevelés, melyek valamennyien többé-kevésbé szoros kapcsolatban vannak a tömegkriminalitással.

Mint fentebb említettük, rámutat ugyan röviden arra, hogy a megelőző tevékenység keretében oda kell hajtunk, hogy az igen sokszor jogosultán békétlen munkásosztály úgy gazdaságilag, mint a kultúra terén emelkedjék, ezzel azonban nézetünk szerint a tárgy korántsines még kimerítve.

A következő fejezetnek tehát az lesz a feladata, hogy rámutasson arra: milyen szerepet töltenek be a tömegnézetek közvetett tényezői, különösen a tanítás és a nevelés a tömegkriminalitás előidézése körül.

VI. fejezet.

A tömegnézetek közvetett tényezőinek, különösen a tanításnak és nevelésnek szerepe a tömegkriminalitás előidézésében.

1) A francia forradalom sajtója. 2) A magyar forradalmak sajtója. 3) A magyar közoktatásügy es a bolsevizmus

Míg a krimmalaetiológusnak az a célja, hogy a társadalom életében ható bűnbaktériumokat kutassa, rámutasson azokra a körülményekre, amelyek közepette legjobban éreztetik káros hatásukat, — a kriminálpolitikuskának az a feladata, hogy rávilágítson azokra az eszközök-

re, melyek a kriminalitást okozó baktériumok hatását a legeredményesebben csökkenthetik.

A jelen fejezetben, mint mondtuk, a tömegnézetek közvetett tényezőinek, különösen a tanításnak és nevelésnek a tömegkriminalitásra gyakorolt hatását tesszük vizsgálódás tárgyává. Már most sietünk kijelenteni, hogy midőn fejtegetéseink végefelé kriminálpolitikai megjegyzéseinket is megtesszük, nem elégszünk meg majd annak a hangsúlyozásával, hogy a tömegkriminalitás csökkentése úgy érhető el legkönnyebben, ha a közigazgatási és igazságügyi hatóságok csak a negatívumokkal szállnak szembe.

A gondolatközlés eszközei közül a sajtó lesz az a tényező, amelyikre szemlélődésünk elsősorban irányulni fog.

Az élőszó, a színház, a zene, a képzőművészetek, a filmipar mind szerepelhetnek, mint a tömegnézetek közvetett tényezői, de egyikük sem olyan jelentős, — és veszedelmes — tényező, mint a sajtó.

A tömeglélektan kutatói mind nagy szeretettel fordultak a francia forradalom eseményei felé, mert a francia forradalomban mindaz előfordult, ami alkalmas a tömeglélek rejtélyeit kutatók érdeklődésének felkeltésére.

A francia forradalom története kiváló szolgálatokat tett már és tesz mindazoknak, akik a forradalomcsinálás mesterségével foglalkoznak.

A történelem az élet mestere s balgaság volna, ha tanulságait csak azok nem igyekeznének levonni, akik nemzetük életében bizonyos állandóságot szeretnének teremteni.

Minő szerepe volt a sajtónak a francia forradalomban?

1. La Bruyère, a XVII. század egyik legbéketűrőbb írója még azt panaszolta, hogy a franciának nehéz dolog írnia; mert a nagy tárgyak megbeszélése tilos!¹⁰³⁾

A hírlapi sajtó 1789-ig néma is marad.

¹⁰³⁾ Neményi: 5. old.

A rendek egybehívásától kezdve megváltozik a helyzet. Megindul a szabad vitatkozás és vele együtt a hírlapírás.

Parisban a forrongás ideje alatt rengeteg sok elégtelen és félműveit ember gyülekezett össze, akik keresve keresték az alkalmat, hogy kenyeret és dicsőséget találjanak.

Mindezek az újságírás új mezejére vetették magukat.

Minden nap száz új hírlap indul, melyek szörnyű mód versenyeztek egymással.¹⁰⁴⁾ Némelyik annyira viszi propagandadühét, hogy ingyen küldözi szét lapjait. De akadnak agyafűrt konkurrensok, akik még ezeket is lefőzik, megjelennek a plakáthírlapok és Paris utcáin megindul a plakátháború. Neményi Ambrus azt írja, hogy a nap 24 órája nem lenne elég, ha az ember mindazt el akarná olvasni, amit a forradalmi újságírók a közönség épülésére írtak.¹⁰⁵⁾

„Ezer meg ezer lap jelent meg — írja — s az újságok e fegyelmetlen sokasága volt az, mely a forradalomnak mindenik szakában döntött, jóban úgy mint rosszban. Szabadságra, terrorizmusra, részvétre, közönyösségre, gyávaságra s végül az apathiána a jelt megadta s a néptömeget irányozta.¹⁰⁶⁾

A sajtó hatalma végre is tultengésbe csapott és gyűlöltté tette önmagát úgy, hogy 1793 március 8-án a konventben indítvány hangozott, el arravatkozólólag, hogy a konvent mindazokat, akik újságírással foglalkoznak, taszítsa ki a kebeléből, mert „azok a szennyes teremtmények csak megmételtyezik a levegőt, amelyben a törvényhozók dolgoznak.” „Hadd kuruttyoljanak ezek a nyomorult teremtmények a sárban és a...! — kiált fel egy másik képviselő. Követelték, hogy az újságírókat, akik állásukat csak arra használják fel, hogy a közszellemet megmérgezzék, kergessék ki a konventből. Az 500-ak tanácsában Tallot szintén törvényt kíván a zszurnaliszták ellen. „A

¹⁰⁴⁾ Ugyanaz 6. old.

¹⁰⁵⁾ Ugyanaz: 8. old.

¹⁰⁶⁾ Ugyanaz: 9. old.

klubok is tettek eleinte szolgálatokat a köztársaságnak — úgymond —, mégis bezárták őket, mihelyt veszedelmessé váltak. Már pedig minden újságíró egy leendő klub s még százszorta veszedelmesebb, mint amazok, amelyek eltörültettek.” Pluviöse 18-án ugyanez a szónok visszatér a tárgyra s egyik kollégája azt mondja, hogy az újságírókkal úgy kell bánni, mint a rimákkal, mert miként ezeknek, nekik is megvannak a maguk kerítőnöi, miként azok, ők is úton-útfélen kínálgatják magukat s miként, azok, ők is megmételtyezik a közegészséget.”¹⁰⁷⁾

Még a hóhér is egyre-másra indította meg a sajtópereket, mert ő sem volt megelégedve a hírlapokkal.¹⁰⁸⁾

A sajtó megteremtője Franciaországban Mira-beau.¹⁰⁹⁾

Bár lapját, a „Les États — Généraux” címűt egykettőre betiltja a kormány — nem esik kétségbe, hanem új lapot indít, a leveleket választóihoz,¹¹⁰⁾ sőt közreműködik a „Courier de la Provence” megalapításában is.

A komolyabb forradalmi hírlapírók között Brissot volt az „aki szintén nagyra tartotta a sajtó szerepét a tömeginézetek irányításában s a hírlapírás lényegére rámutatott, midőn azt mondta, hogy a nép szószéke, melyről az egész nemzethez kell szólni, — csak a sajtó lehet. „Itt ezernyi szónok beszél egyszerre a néphez; itt képződik a közvélemény, itt eszmélődnek és ítélnek csöndes gondolkodásban, egybevetve, fontolgatva következetesen,”¹¹¹⁾

Lapjáról azt mondták: „ostora az udvarnak és réme a terrorizmus embereinek.”¹¹²⁾

A kormány természetesen mindent elkövetett, hogy a hatalommá lett sajtót elhallgattassa. Rendeleteket bocsájtott ki az írók elfogatására, a lapok elkobzására s

¹⁰⁷⁾ Neményi: 12—13. old.

¹⁰⁸⁾ Neményi: 15. old.

¹⁰⁹⁻¹¹⁰⁾ U. ott: 19—21. oldal.

¹¹¹⁾ Ugyanott: 26—27. oldal.

¹¹²⁾ Ugyanott.

midőn rendeletei hatálytalanok maradnak tehetetlenné válik.

A kormány és a sajtó harca nagyon egyenlőtlen volt: egyik oldalon állt a jó öreg hivatalos Gazette, mely még a Bastille lerontását sem vehette tudomásul, mert az tudvalevően a kormány engedélye nélkül ment végbe¹¹³⁾, míg a másik oldalon Desmoulims Camille az utolsó közkatona neve.

Míg ennek a nevét a megbocsátás szelleme lengi körül, Marat-ra csak gyűlölettel és megvetéssel gondolt vissza a későbbi nemzedék.

Visszataszító alak — írja róla Neményi¹¹⁴⁾ — telve rejtélyes vonásokkal.

Lapja, melyet eleinte csak dugva írhatott, — tömeges gyilkolásra való felhívások sorozata.

Népszerűséget úgy szerzett neki, hogy levélszekrényre tette a „Népbarátot”, melybe az elnyomottak panaszait bedobhatták.

Ezzel az ötlettel a magyarországi tanácsköztársaság történetében is találkozunk.

Maga beszélte, hogy olyan ő, mint egy levélszekrény, amelybe mindenki beteszi a maga panaszát. „Kora reggelitől —. késő estig — így írja — ostromolja a szegény Népbarátot a szerencsétlenek és elnyomottak sokasága, akik támogatását 'kéri/¹¹⁵⁾

így népszerűsíté politikáját, mely kevésben foglalható össze: az a fődolog, hogy fejeket üssenek le és pedig mennél többet!¹¹⁶⁾

Des'moulims is rosszalta Marat politikáját s így támadta meg: „Marat úr, ön rosszul csinálja a dolgot. Ötszáz-hatszáz fejet leütni: ez már mégis csak sok! Ön a hírlapírók között a dramaturg. Megölné a darab összes személyeit, még a sűgőt is!”¹¹⁷⁾ Az 500 fejnél egyébként nem állapodik meg; 10.000, majd 20.000, sőt

¹¹⁴⁾ Ugyanott: 32. oldal.

¹¹⁵⁾ Ugyanott: 37. oldal.

¹¹⁶⁾ Ugyanott: 39. oldal.

¹¹⁷⁾ Ugyanott: 40—41. oldal.

270.000 fejet követel s állhatatossága és dühe hatalmas hatást gyakorolnak a népre. Hasonlít az olyan haranghoz, — mondotta róla egyik kartársa, — amelyik (mindig vihart jósol.¹¹⁸⁾

Az, hogy Franciaországban hirtelen úgy megsza-
porodtak a tömegbűncselekmények és patakokban öm-
lött a vér, — nem utolsó sorban köszönhető Marat és
társai propagandájának.

Hatásának titka stílusában rejlik, amelyet szilaj
kifejezések, a haragnak és a gyűlöletnek a szélsőségig
hajtott kifejezése jellemeznék. Akár a királyról, akár
az „osztrák szultánáról” (Marie Antoinette), akár a
nemzetgyűlésről szól a stílus mindig ugyanaz és hason-
latai mindig egyformák. „A nemzetgyűlés — kiált föl
egyszer — a nemzet előtt egy rimának a szerepét ját-
sza, ki eleinte érzelmes asszony, — végül kéjhölgy!”

Fréron lapja, az *Orateur du peuple*, utánzata a Ma-
rat lapjának. Ez is, miként amaz. ezer — meg ezer fe-
jet követel.¹¹⁹⁾

Amennyit ártottak a régi rezsimnek a komoly és
vérszomjas lapok, ugyanannyit rontottak az „állandó-
ság” ügyén a szatirikus lapok, ha nem többet!

Desmoulins Camille és Hébert, a Pere Duchesne
szerzője, minden sorukkal ártottak a régi uralom
ügyének.

A „Pere Duchesne” ereje abban állott, hogy ő élt
először nyomtatásban a népies utcai és kofanyelvvel,
úgy, hogy az alsóbb osztályokban ezzel azt a gondolatot
ébresztette, hogy a lapból tényleg maga a nép be-
szél.¹²⁰⁾

A lap roppant népszerűségnek örvendett. Egyesek
szerint 60.000, mások szerint 80.000 példányban nyom-
ták. Hébert lapjának a királyné népszerűségének ki-
írtásában is nagy része van. Különös dühvel üldözte

¹¹⁸⁾ Ugyanott: 41. oldal.

¹¹⁹⁾ Ugyanott: 43. oldal.

¹²⁰⁾ Neményi: 55. oldal.

Mária Antoinettet, ahogy ő nevezte, az „osztrák nőtény farkast”.

Máskor azt írja róla, hogy ha volna igazság, — az osztrák nőtény tigris pástétomnak kellene összeapritani mindazért a sok vérért, melyet kiontott s dühe még akkor se szűnt meg, midőn a tulajdon szemeivel látta, mint választották el a Madame Veto fejét gyalázatos nyakától.¹²¹⁾

Alig van a forradalom egész történetében egyetlen undok alak is, mint ez az édeskés gazember, a maga gyávaságával és vérszomjával, ki tehetség, sőt temperamentum nélkül lett a rémuralom egyik főtettese.

A tömeglélek neveléséből a Journal de la cour et de la ville is kiveszi a részét, azt mondván, hogy Franciaországnak vérfürdőben kell új erőt keresnie”, — mely tanácsot a tömeg igyekezett tőle telhetőleg követni is.¹²²⁾ Ugyanez a lap a rendes képviselőket a gályarabokkal hasonlítja össze s következtetéseiből a morál levonását a tömegre bízza ilyenformán: „Mit tettek a képviselők és a gályarabok?

— Rosszat tettek polgártársaiknak!

— Mit csinálnak a gályarabokkal, ha tetten kapják őket?

— Felakasztják!

— Mit csinálnak az olyan képviselőkkel, akik esküjüket megszegték?

— Felakasztják őket!”

Annak, hogy a lámpa oly nagy szerepet játszhatott a francia forradalomban, nagyrészt a francia sajtó az oka, mely vérengzésre, üldözésre nevelte a tömegeket.

Marat a maga dühös ordítóásával egy egész véres bandát nevelt,¹²³⁾

Most már talán nem csodálkozunk annak az állás-nélküli szakácsnak a magatartásán, aki csak bámészkodni akart a Bastille ostrománál, de mert De Launay

¹²¹⁾ Ugyanott: 58. oldal.

¹²²⁾ Ugyanott: 60. oldal.

¹²³⁾ Ugyanott: 71. oldal.

véletlenül megvágta, a legnagyobb szakértelemmel végezte el a parancsnok nyakának az elmetszését, mert azt hitte, hogy ez hazafias cselekedet.¹²⁴⁾

Megértjük a szeptemriseurok vérengzéseit is, ha belátjuk, hogy a tömegek lelkét a forradalmi sajtó suggerálta, mely mind több és több fejet követelt.

A gyilkosok a rájuk hajtó suggestio befolyása alatt — hiszen a sajtó minden nap ezt harsogta — teljesen meg voltak győződve, hogy hazafias kötelességet végeznek. Kettős funkciót végeztek t. i. a bíró és a hóhér funkcióját, de egyáltalában nem tartották magukat bűnösnek.¹²⁵⁾

2. A magyarországi tanácsköztársaság vezető emberei, talán ép a francia forradalom tanulságain okulva, de felruházva az oroszországi eseményekből leszűrt tapasztalatokkal is, mint a tömeglélek irányításának, suggerálásának mesterei mutatkoztak már be.

Két körülmény lényegesen hozzájárult — írja Graiz Gusztáv — annak a hangulatnak előidézéséhez, amely a forradalmat megteremtette. Az egyik az ország széles néprétegei politikai műveltségének alacsony foka volt, amelyet viszont a sajtó nagy részének teljesen bomlasztó tendenciái idéztek elő. Másutt a sajtó oktat és bírál, a magyar sajtó szóban forgó része se neim oktatott, se nem bírált, hanem izgatott. A tekintélyeknek oly rendszeres lerontása, amint azt a magyar sajtónak, ez a része rendszeresen üzte, páratlanul áll az európai sajtó terén. Komoly okulást e lapok, amelyeket pedig száz és százezren járatnak és milliók olvastak, alig nyújtottak, ellenben örökös szenzációikkal minden tekintély és minden konservatív erő állandó indokolatlan lepiszkolásával és idegen l'art pour l'art módjára üzött gáncsoskodásukkal lényegesen hozzájárultak annak a hisztérikus közhangulatnak megteremtéséhez, amely nélkül a forradalom, ha meg is történt volna,

¹²⁴⁾ Le Bon: 151. oldal.

¹²⁵⁾ Ugyanott: 152. oldal.

legalább méltóbban és nemesebben folyt volna le.¹²⁶⁾

A bolsevista propagandának mindenek előtt általános elégedetlenség szitása volt a célja s elsősorban arra irányult, hogy az állaim haderejének hagyományos szellemét megmérgezze.

A bolsevista agitátorok, akik Oroszországban az agitatori tanfolyamokban az összes nemzetiségbeliek közül a legfogékonyabbaknak mutatkoztak a bolsevista tanok iránt, a munkásság és a katonaság körében nyíltan folytatták kútmérgező munkájukat. A laktanyákban a katonák fegyelmének megbontását a galilei kör vállalta magára, melynek vezetősége e célra igen nagy összegeket szavazott meg.¹²⁷⁾

A galileisták machinációin kívül jelentékeny tényezői lettek a mindennapi szakadatlan izgatásnak, az ámítók szolgálatába szegődött gyorsan guruló rubeleken kívül — írja Breit József¹²⁸⁾ — a Kun Bélával és társaival egy húron pendülő napi lapok és egyéb sajtótermékek is. Amidőn pedig a „Vörös újság” és a „Vörös katona” is megjelent az utcán e perctől kezdve gyors lépésekkel haladt előre a katonaság züllése és az általános nagy rothadás, amely az országot csakhamar a teljes összeomlás és a tönk szélére juttatta,

Egyik főfeladata volt a bolsevista sajtónak a tisztí tekintély lejáratása, Egyes tábornokainkról és törzstisztjeinkről egymásután a legaljasabb rágalomok láttak napvilágot; a véres szájú újságok s pamfletek a tisztet ellenforradalmároknak, vérszopó hiénáknak, csillogos gazembereknek nevezték, minek folytán azok a csapatoknál nem maradhattak meg.¹²⁹⁾

A kormány elnézte ezt, sőt még az ellen sem tett semmit, amikor a kommunisták sajtó orgánuma heteinként, majd a szabálytalan időközökben megjelenő Vö-

¹²⁶⁾ Gratz: 20. oldal. (A másik körülmény az orosz példa volt.)

¹²⁷⁾ Breit: I. 23. oldal.

¹²⁸⁾ Ugyanott: 44. oldal.

¹²⁹⁾ Ugyanott: 55. oldal.

rös újság, azt írta, hogy fűtyül minden törvényre és hogy minden jó kommunistának minden nap, legalább egy burzsoát kell agyonütnie.¹³⁰⁾

A honi sajtó szakadatlan és folyton fokozódó izgatása, a hátrországból jött levelezések, a szabadságról bevonultak propagandája és a hadi fogságból hazatérők »megmételtyezett szelleme, teljesen aláásták a fegyelmet.¹³¹⁾ És egészen ferde irányban nevelték a magyar iiéplelket.

A bolsevista röpiratokban ilyen kitételeket olvastunk: „reszkessen a burzsoázia! Fegyvereink csak a jelre várnak és akkor romba fognak dönteni mindent, ami nekik az életet biztosította.” „A proletariátus töretlen daccal, a gyűlölet tüzével, végső elszántsággal küzdött föl, hogy a burzsoáziát kiirtsa.”¹³²⁾

Az ily módon előkészített tömeglelket plakátjaikkal tették még ingerlékenyebbé.

Sokan lesznek, akik emlékeznek még arra a plakátra, amely egy, az ujjával az olvasóra mutató vörös katonát ábrázol. Baljában puska, övében kézigránát: „Te! sötétben bujkáló, rémhírt erjesztő ellenforradalmár reszkess!”¹³³⁾

Az agyonterrorizált burzsoázia reszketett és a proletárok minden jobban öltözött emberben ellenforradalmárt láttak. A tömegnek nem kellett sok: egy ezüst végű lovaglópálca gyanút keltett, egy nyalkább egyenruha, egy fehér zsebkendő a kabátzsebben, elég ok volt a legdurvább insultusokra,

Mendelényi László írja, hogy Taubinger Géza nyug. pénzügyigazgatót csak azért, mert burzsuj kinézése volt, 1919 június 24-én este hét óra tájban egy vörös katona szó nélkül lelötte.¹³⁴⁾

A bolsevista propaganda folyton erősödő sugges-

¹³⁰⁾ Ugyanott: 73. oldal.

¹³¹⁾ Rubint: 77. oldal.

¹³²⁾ Gratz-Hoitsy: 79. oldal.

¹³³⁾ Gratz-Balogh.: 161. oldal.

¹³⁴⁾ Gratz: 200. oldal.

tiója folytán a proletár tömeg a legkisebb jelre gyanút fogott és „igazságot szolgáltatott.”

1919 június 24-én Madarász Béla szigorló orvostan-hallgatót azért, mert ablakából világosságot láttak kiszűrődni, ágyából kihurcolták, rohamkésekkel össze-szurkálták, egy szeméthyűjtő kocsin a Dunához vitték és beledobták.¹³⁵⁾

Balogh József is a sajtót jelöli meg a propaganda legkiadósabb eszközeként. Radikális, de gyakran polgári orgánumaink is — írja — sok hévvel támogatták az antant érdekeit és cikkeik sorai közt rejtőző defaitizimusukkal olyan hangulatot teremtettek, amelyet a Northcliffe sajtó a legmódszeresebb munkával sem érhetett volna el hazánkban.¹³⁶⁾

Az egyetemes történelem forradalmi mozgalmi a tömegekből indultak ki és vívták ki eredményeiket. A magyar októberi forradalom vívmányai eredményezték a forradalmat és a fait accompli-hoz kellett a közvéleményt teremteni. Ezt a sajtóságos munkát csak olyan emberek végezheték el, kiknek a közvélemény irányítása mesterségük volt. A zszurnalizmusnak a forradalom előkészítésében és lefolyásában fontos szerep jutott: a propagandában a vezető munkát szintén szociális hajlandóságú újságírók végezték.¹³⁷⁾

Már a francia forradalmi sajtó ismertetésénél említettük, hogy Marat ötletét — hogy t. i. lapját levél-szekrényé tette, a bolsevista propaganda is hasznosította.

Az országos propaganda bizottság panaszfölvételi lapokat küldött széjjel, amelyek szövege így kezdődött: „Ezen a lapon minden közérdekű panasz, felszólalás, megvizsgálás és utánjárás céljából bejelenthető. Az O. P. B. a népkormány inteniói szerint segítséget nyújt mindenkinek, igazságtalan, vagy jogtalan sérelme

¹³⁹⁾ Gratz-Mendelényi: 200. oldal.

¹³⁸⁾ Gratz-Balogh: 130. oldal.

¹³⁷⁾ Gratz-Balogh: 138. oldal.

orvoslásában, visszaélések, vagy a közérdekre káros mulasztások elhárításában.”¹³⁸⁾

Talán mondanunk sem kell már, hogy ugyanazon indokok játszottak közre a panaszfölvételi lapok szétküldésénél is, mint amelyek a Népbarát leveles ládáját a publikum számára megnyitották. Ismételten rá kell mutatnunk a röpiratok mérgező hatására és a proletár diktatúra plakát hadjáratára is.

A proletárdiktatúra hónapjaiban a főváros hangulatát nem utolsó sorban a plakátok irányították, amelyek tömegükkel, kiáltó témájukkal, izgató színeikkel, a lelki terrorizmus eszközei voltak. „Hogy a tömeghisztéria, melyet hazánkban a sajtó útján készítettek elő, a forradalmak idején ideglázzá fokozódhatott — abban a plakátnak nagy része volt — írja Balogh József.¹³⁹⁾

Az élő szóval való propaganda — az ezzel kapcsolatos agitátor képzés, a szabad oktatás, az ifjúnunkás és a hadsereg propaganda, mind nagy mértékben járultak hozzá a tömegek ingerlékenységének fokozásához.

A tanácsállam minden funkciója tudatosan és öntudatlanul propagandává lett és amit a propaganda megszerzett, azt a terror volt hivatva megőrizni.¹⁴⁰⁾

Magyarországon az állam propagandává lett — írja Balogh József.¹⁴¹⁾

A proletár államban minden ezt az egy célt szolgáltatta, az a. b. c.-től az opera előadásig, az élelmezési jegytől a forradalmi törvényszékek végzéséig, a kisdedrővótól a börtönig.¹⁴²⁾

A bolsevista ideálok propagálása, persze rengeteg pénzt emésztett föl, hiszen a proletár állam úgyszólván mindenét a propaganda mezejére tette föl s ha

¹³⁸⁾ Gratz-Balogh: 142. oldal.

¹³⁹⁾ Gratz: 168. oldal.

¹⁴⁰⁾ Gratz-Balogh: 149. oldal.

¹⁴¹⁾ Gratz-Balogh: 157. oldal.

¹⁴²⁾ Ugyanott.

vesztett, ennek az oka nem a propaganda fogyasztékos voltában rejlett — Balogh szerint.¹⁴³⁾

A belső propaganda intézményei legalább 70.000.000 koronát emésztettek föl.

3. Míg a propaganda heveny mérgező hatást váltott ki a tömeglélekben addig a közoktatásügyre gyakorolt általános nyomásával a tanácskormány állandósítani akarta a magyar tömeglélek színeváltozását.¹⁴⁴⁾

Mindenek előtt megszüntették a vallás oktatást és helyébe a társadalmi ismeretek tanítását iktatták, ami valójában csak az osztályharc politikájának az iskolába való bevitele volt. Elvként tartották szem előtt, hogy minden tárgy tanításában meg kell találni a kapcsolatot a kommunizmussal. A történelmet materialista szelvényben dolgozták át. Különösen a magyar olvasó, történelem és alkotmánytani művek érzik ellenszenvük hatását. Ezeket megsemmisítik. A vallásos, hazafias képek lomtárba kerülnek. A szülők iránti tiszteletet és hálát elavult dolgoknak minősítik.¹⁴⁵⁾

Figyelmük nemcsak az elemi iskolai, közép- és főiskolai oktatásra, hanem még a kisdednevelésre is kiterjedt,

Neumann Hilda, a népbiztosság óvodai ügyosztályának akkori vezetője az óvónők részére a következő utasítást adta:¹⁴⁶⁾ „Csak forradalmi verseket szabad tanítani és csak a marseillaiset és az internacionalet szabad és kell a kisdedekkel énekelteni. Gondolatnak is bizarr! — jegyzi meg Huszár Károly. A kisdedek ajkán a forradalmi osztályharc csatadalai!¹⁴⁷⁾

A tanácskormány nem kímélte a pénzt, hogy hozzáférhessen a fiatalság lelkéhez. „Szórta a pénzt őrült módon.”¹⁴⁸⁾

¹⁴²⁾ Ugyanott: 181. oldal.

¹⁴³⁾ L. ugyanott: Riedl Imre és Császár Elemér cikkeit!

¹⁴⁴⁾ Huszár: 86—87. oldal.

¹⁴⁵⁾ Huszár: 91. oldal.

¹⁴⁶⁾ Huszár: 91. oldal.

¹⁴⁷⁾ Gratz-Riedl: 620. oldal.

Riedl Frigyes különösnek találja ezt az esztelen költekezést oly kormányrendszerénél, mely gazdasági alapokon nyugodott.¹⁴⁹⁾

Ha elgondoljuk, hogy a tanítás és a nevelés mily jelentős tényezői a tömegnézeteknek, már nem találhatjuk különösnek a proletárdiktatúra pazarlását.

A bolsevista propagandának, a bolsevista tanításnak és nevelésnek a magyar tömeglélekre gyakorolt suggestiv hatását nem lehet letagadni.

A tanításnak és a nevelésnek a tömeglélekre és a tömeg kriminalitásra gyakorolt hatása vitán felül áll.

Természetesen minden attól függ, hogy negatív vagy pozitív irányban halad-e a nevelő munka.

Egyesek szerint a kultúra terjesztője a kriminalitásnak. Mások ragaszkodnak ahhoz a tételhez, amelyet Engel állított föl: „Unterrichten das ist versittlichen!”¹⁵⁰⁾

Engel azzal próbálja tételét alátámasztani,¹⁵¹⁾ hogy pl. Franciaországban Calvados kerületben a nyilvános oktatás 20.3 centim-be került, az igazságszolgáltatás 17.4 centim-be került, ezzel szemben Bouches du Rhone kerületben csak 16.4 centimot adtak ki a közoktatásra és 30-at az igazságszolgáltatásra s így nézete szerint a közoktatás olyan beruházás, amely kifizeti magát, Levasseur statisztikája¹⁵²⁾ megerősíti Engel tételét.

Engel tételében azonban mégis van némi tévedés.

Egyedül az ismeretek közlése nem vezethet a kriminalitás csökkentésére.

A nevelés az az eszköz, amelynek a jelentőségét mi a kriminalitás csökkentése körül elsősorban hangsúlyozni óhajtjuk.

Aschaffenburg teljesen osztja Cuche nézetét, mely szerint a tanítást szorgalmazni és emellett a nevelést

¹⁴⁹⁾ L! Ugyanott.

¹⁵⁰⁾ Id. Irk: 295. oldal.

¹⁵¹⁾ L! Aschaffenburg: 159. oldal.

¹⁵²⁾ L! Ugyanott: 160. oldal.

elhanyagolni oly energia kitermelésével egyenlő, melynek irányítására esetleg fékezésére szolgáló eszközökről nem gondoskodtunk.

Angyal szerint a nevelés, melyet ezidőszerint az iskolázottság és illetőleg az írni, olvasni tudás nyomán vesz a statisztika figyelembe, a kriminalitást csökkentő hatással érvényesül.

Így hazánkban az írni-olvasni tudók a lakosság egészében (1900-ban 61%, 1908-ban 70%) jobban szaporodtak, mint a büntetettek között (1904-ben 58%, 1908-ban 61%) s jellemző, hogy egyes bűncselekményeknél az írástudók arányszáma jóval az átlag (70%) alatt maradt, így írástudó gyilkos 45%, tolvaj 51%, uzsorás 31% volt.¹⁵³⁾

Irk Albert¹⁵⁴⁾ szerint a kultúra csökkentő hatását csak akkor fejtheti ki a kriminalitásra, ha az állam és a társadalom a tömegnyomorúság enyhítését is felveszi programjába.

A kultúra és kriminalitás közötti okozati összefüggés kutatásának eredményeként megállapíthatjuk, — írja — a jelenségek gyakran fonák elhelyeződése dacára annak előkelő hivatását a társadalom védelmében. A bűnözés leküzdésének egyik igen erős fegyvere, úgy az egyes, mint az állam kezében. Magas hivatását azonban akadálytalanul csak úgy töltheti be, ha jótékony hatását nem semlegesítik a gazdasági viszonyok, vagyis, ha az állam nem áll meg a kultúrszükségletek felébrésztésénél, hanem megadja az azok kielégítésére szolgáló eszközöket is.¹⁵⁵⁾

A kriminál-aetiologus szemlélődését ezúttal befejezte. úgy gondoljuk, hogy miután rámutattunk a francia sajtónak a nagy forradalomban végzett romboló munkájára, a bolsevista propagandának a tömegkriminalitásra gyakorolt hatására s arra is, hogy mily módon vetette rá magát a tanácskormány a magyar közök-

¹⁵⁴⁾ Angyal: A magyar büntetőjog tankönyve I. 63. old.

¹⁵⁵⁾ Irk: 298. oldal.

tatásügyre — megszövegezzük tételünket, mely szerint: a nevelésnek és a tanításnak jelentős és pedig szugesztív, sokszor dermesztő hatása van a tömeglélekre.

Sohasem volt még arra példa Magyarország történetében, hogy a nemzet erdeinek, mezeinek, kincseinek vakmerő elrablását oly tétlenül, oly apatikusan szemlélte volna, mint azt 1918-ban és 1919-ben láttuk.

Ugyanaz a nevelő munka, mely a magyar tömegek lelkét megdermesztette, tette lehetővé, hogy a proletárdiktatúrának kb. négy és félhónapos uralma alatt 587 egyént gyilkolhattak le.

Aki a magyar temperamentumot, a magyar néplelket ismeri, nem is fogja sohasem megérteni a nemzet közönyös magatartását, csak úgy, ha beletekint abba az aknamunkába, melyet a magyar néplelek ellen a háború utolsó éveiben nyíltan és titokban folytattak.

Ennek a hadjáratnak az eszközei a nevelés, a tanítás.

Eredménye a magyar tömegek lelkének színeváltozása, megromlása, mely viszont az összeomlással áll okozati összefüggésben.

Dolgozatunknak itt vége van, ha a tollat még mindig nem tesszük le, ennek az az oka, hogy szeretnők megtenni kriminál-politikai megjegyzéseinket is.

VII. fejezet:

A jelen feladatai.

Angyal a tömegkriminalitás csökkentéséről szólva, főképp az izgatók megfékezését ajánlja, mi arra az eszükre akarunk rávilágítani mégegyszer, melynek nagy jelentősége a tömegkriminalitással kapcsolatosan fejtegetéseink során határozottabb alakban jelentkezett s ez a magyar néplelek nevelése.

Mi itt nem annyira az oktatás, a tanítás szükségességét, mint inkább a nevelés fontosságát óhajtjuk hangsúlyozni, mert (mint Le Bon írja, a pusztá ismeretszerzés, ha nem talál az illető alkalmazást, biztos mód arra, hogy az ember forradalmár legyen.¹⁵⁶)

¹⁵⁶) Le Bon: 84. oldal.

Ha meg akarjuk érteni azokat a gondolatokat és nézeteket, amelyek ma gyökeret vernek és holnap előtörnek, tudnunk kell, hogy a talaj mi módon készült elő írja. A nevelésből, amelyben egy ország fiatal-sága részeseül, megtudhatjuk, hogy milyen lesz az illető-ország jövője. A tömeglélek jobbulása vagy megrom-lása kapcsolatban van az oktatással és neveléssel.¹⁵⁷⁾

A nevelés az egyetlen eszköz, — írja másutt, — mellyel hatni lehet valamelyest a nép lelkére és mélyen elszomorító még gondolni is arra, hogy jóformán még senki sincs Franciaországban, aki megértené, hogy a mai oktatásunk a gyors sülyedés előidézője és ahelyett, hogy tökéletesbíteni az ifjúságot, sülyesíti és meg-rontja.¹⁵⁸⁾

Le Bon az ítélőképesség-et, tapasztalatot, kezdemé-nyezést és a jellemet jelöli meg, a népnevelő munka ideáljaiként.¹⁵⁹⁾

Aschaffenburgnak sem valami hízelgő a véleménye kora népművelési munkájáról. Ha a mi iskolai oktatá-sunk — írja — nem annyira azt célozná, hogy a gyer-mekek fejét ismeretekkel tömjük meg, hanem ehelyett inkább azt a végcélt tartaná szem előtt, hogy neveljen, egyéniségeket, jellemeket képezzen, úgy a képzésnek, az oktatásnak a sikere a kriminálpolitika szempontjá-ból nagyobb lenne. Így azonban semmiféle említésre-méltó hatást nem lehet várni az iskolai oktatástól.¹⁶⁰⁾

Az se valami túlságosan hízelgő, amit a magyar ifjúság neveléséről ír Raies. Szerinte az iskola nálunk is hihetetlen módon eltért céljától. Iskoláink még a tudományos készültséget is sok helyen csak felületesen adták meg, annál kevésbé foglalkoztak az ismereteik-nek saját hasznunkra leendő értékesítésével, vagyis a neveléssel.

Ez az oka annak, hogy oly kevés nagy jellemű em-

¹⁵⁷⁾ Ugyanaz: 90. oldal.

¹⁵⁸⁾ Ugyanaz: 89. oldal.

¹⁵⁹⁾ Le Bon: 85. oldal.

¹⁶⁰⁾ Asechaffenburg: 160—161. oldal.

bérünk van, minek azután természetes következménye az ország jelenlegi siralmas helyzete. A fősúlyt a jellemképzésre kell fektetnünk, amelynek jól átgondolt terv alapján kell történnie, s arra való tekintettel, hogy a fiatalság nevelését a katonaságnak kell befejeznie, szükséges, hogy a tervek összeállításánál katonai közegek is közreműködjenek.¹⁶¹⁾

Gratz Gusztáv szerint¹⁶²⁾ az állam szervezetében forradalom formájában jelentkező betegségek — s ezzel kapcsolatosan a tömegbűntények — megelőzésének egyetlen eszköze a nagy politikai kérdésekben döntésre hivatott széles néprétegek politikai műveltségének emelése.

Amikor Anglia a hatvanas években az addigi fogalmak szerint hihetetlen módon kiterjesztette a parlamenti választójogot, a döntő szavazásról hazajövet az alsóház egyik tagja azt a megjegyzést tette: „új urakat adtunk ön-magunknak, igyekezzünk most őket megfelelően nevelni.”¹⁶³⁾

A francia, a német, és a magyar szerzők tehát egyformán a nevelést tekintik a *Salus rei publicae* biztosítékának.

A tömegbűncselekmények megelőzésében tehát az igazgatókkal szemben a törvényszakaszoknak szigorúbb alkalmazását, a gondolatközlés eszközei közül különösen a sajtónak éberebb ellenőrzését óhajtjuk, s pozitív, az állam minden néprétegére kiterjedő áldásos népnevelő munkát tartunk kívánatosnak.

Természetesen vigyázni kell rá, hogy a sajtó ellenőrzése a végletekbe ne csapjon.¹⁶⁴⁾

¹⁶¹⁾ Raics: 228. oldal.

¹⁶²⁾ Gratz: 33. oldal.

¹⁶³⁾ Ugyanott.

¹⁶⁴⁾ A XIX. század elején a sajtó üldözése évről évre erősebbé vált és végül a nyomtatás útján teljesen lehetetlen volt liberális irányú gondolatokat terjeszteni.

Ezt a visszás állapotot gúnyolja ki Hoffmann von Fallér blieben alábbi verse: „Istenem mily érdekes is ami kedves hazánkban az újság! mi mindent tudunk belőle! A fejedelem-

A népnevelés keretében ép oly nagyjelentőségű a kisdednevelés, mint az egyetemi oktatás (nevelés) és a felnőttek nevelése. Midőn a tömeglélek, néplélek neveléséről beszélünk, nemcsak arra a nevelő munkára gondolunk, amelyik az iskolákban folyik.

A nemzetnevelésnek körébe kell vonnia a hivatalnoki karnak a felekkel való érintkezését is és ki kell terjeszkednie a felsőbb néposztályoknak az alsóbb népretegekkel való barátságos érintkezésére is.

Kell, hogy minden magyar, aki támogatásért a magyar hatóságokhoz fordul — már az érintkezésben is érezhesse, hogy ügyes-bajos dolgát testvérei intézik.

E helyütt is szeretnők hangsúlyozni a jobban szituált, a műveltebb néposztályoknak az alsóbb népretegekkel való barátságos érintkezésének szükségességét. Hogy Hazánkban a forradalmi törekvések a közelmúltban oly alkalmas talajra találtak, annak okát a fennálló osztályellentétekben látjuk. Ezeket talán nem a vagyon egyenlőtlen elosztása idézte fel elsősorban.

Foerster szerint¹⁶⁵) az osztályharc elkeseredettsége elsősorban nem a nyomorúságos gazdasági állapotokból táplálkozik, hanem a magasabb osztályok képviselőinek gögös urhatnásából és pöffeszkedéséből.

asszony tegnap megbabázott és holnap a herceg haza érkezik. Itt meg a király érkezett meg, amott meg a császár utazott keresztül, alighanem mind találkozni fognak, Istenem mily érdekes, mily érdekes! Isten áldja meg édes hazánkat! Mily érdekes is az újság, a mi kedves hazánkban! Mi mindenről nem számol be nekünk, egy hadapródból hadnagy lett, az udvari főkaplán ordót kapott, a lakájok ezüstsujtást kaptak, a legmagasabb uraságok északra utaznak, és milyen korán jön az idei tavasz ... milyen érdekes, milyen érdekes! Isten áldja meg kedves hazánkat!” Ilyenformán az akkori német újságokban az a rovat, mely a mi lapjainkban az időjárás rovatánál is kisebb: a személyi hírek rovata volt a leginkább megtúrt és a legterjedelmesebb. Túlságosan sohasem szabad megnyírbálni a sajtószabadságot. (L. Farkas Zoltán: A bidermeier 12—13. oldal.)

¹⁶⁵) F. W. Foerster: Élet és jellem, Budapest 1920. 260. o.

Végre igazán ideje volna már a válaszfalak ledöntögetésének.

Kontár kéz ne nyúljon ehhez a munkához. Ez nem magyar lelkek feladata. Az osztályellentétek kiküszöbölésére elsősorban a különböző néposztályoknak a krisztusi szeretetparancsolat jegyében történő barátságos érintkezése van hivatva.

Ez nem vezethet a tekintélyek lejáratásához!

A tekintélytisztelet megőrzésének biztosítéka a műveltebb osztályok mentalitásának ethikai értékeiben rejlik.

Anglia talán éppen az az ország — írja Gineverné¹⁶⁶) — ahol a vagyon a legegénylőtlenebbül oszlik meg az osztályok között és mégis a szegény osztály aránylag távolról sem érez annyi ellenségeskedést a gazdagok iránt, mint másutt, még pedig azért nem, mert — ha ez csupán illúziókeltés is — a gazdag osztály ezer, meg ezer tagja mozog közöttük barátságos érintkezésben.

Midőn az angol egyetemi telepek (University Settlement) életét festi — azt írja, hogy az osztálygyűlölségnek a századrésze sem maradna meg, ha az osztályok valamivel jobban ismernék egymást. Ezt teljesen osztjuk. A szegényebb néposztályokkal való barátságos érintkezés nevelő hatását továbbra is felhasználatlanul hagyni — igazán nagy hiba volna.

Miért ne lehetne az egyetemi telepek gyönyörű intézményét nálunk is megvalósítani?

A kérges tenyerek szorításától ne féljünk, csak az aranyfüst keserüli meg a daróc dörzsölését — a vert arany ragyogóbbá válik tőle — írja Gineverné.

Különösen a művelt középosztálynak a munkássággal való barátságos érintkezése — és itt nem illúziókeltésre gondolunk, — amellet, hogy a nemzetnevelés szempontjából a legszebb eredményekkel biztat — még

¹⁶⁶) Gineverné: Angolok, Budapest 1914. 34. oldal.

a legnemesebb élvezetet is jelenthetné mindkét félre, mert az emberiség legigazibb tanulmánya az ember.

A társadalmi munkára, már az egyetemi évek alatt kellene nevelni az ifjúságot.

Kiváló szolgálatokat tehetnének ezen a téren a Pátronázs Egyesületek.

Arnold Toynbee tanítványa, Canon Barnett, egyszer odakiáltotta az angol diákoknak:¹⁶⁷⁾ „Ha törődtek a szegényekkel, ha részvételt vagytok a munkás iránt, miért nem jöttök és éltek közöttük? — Nem mint előkelők, akik leereszkednek az alacsonyabbakhoz, nem mint tiszták, kik az elesetteken segíteni akarnak, hanem egyszerűen, mint szomszédok, mint barátok és polgártársak!”

Az angol és az amerikai ifjúság ezt a felhívást a legnagyobb mértékben elfogadta. Ezek a körök egyenest a teljes műveltség követelményének tekintik, hogy valaki néhány hónapig, mint rezidens, valamelyik settlementben tartózkodjék, vagy legalább hetenként néhány szabad estéjét szociális munkának szentelje. Sőt Amerikában a nőhallgatóknak minden nagyobb városban saját College Settlementjük van, melyeket volt egyetemi hallgatók pénzén tartanak fenn. Newyorkbain a Columbia University diákjainak saját University settlementjük van. Ezek a telepek nem csak hogy minden némű szociális segítő tevékenységre nyújtanak alkalmat, hanem mindeneik előtt, az uri és a munkias¹⁻osztály közti érintkezést is megalapozzák.¹⁶⁸⁾ Hozzáértő emberek mily áldásos nemzetnevelő munkát végezhetnének egy-egy ilyen settlementben.

A tömegkriminalitás csökkentése körül elsősorban a társadalmi nevelőmunka szükségességét hangsúlyozzuk.

A társadalmi munkának természetesen megvannak a maga veszélyei, — erre azonban itt nem térhetünk ki.

Addig is, míg a megfelelő társadalmi egyesülete-

¹⁶⁷⁾ L. Foerster: 266. oldal.

¹⁶⁸⁾ L. Ugyanott.

két sikerül életre keltetni, illetve a meglévőiket átalakítani, az állam feladatát képezi a magyar néplélek nevelése.

A forradalmak romboló munkáját kiküszöbölni, a tömegkriminalitást csökkenteni és újabb nagyszabású nemzeti vállalkozásokat előkészíteni, csak a néplélek következetes, kitartó és mélyreható nevelése által lehet.

A nemzet nevelésének valláserkölcsi és nemzeti alapokon kell nyugodnia.

A gondolatközlés minden eszközét alkalmazni kell a szent cél érdekében. A sajtó, a képzőművészetek, a zen-e, a filmipar, a színház álljanak mind az állandóságra törekvők szolgálatába.

A mozi, ma már jelentős kultúrtényező. Nevelő hatását megmosolyogni és figyelmen kívül hagyni nem szabad. Az újjáépítés munkájában nagyon fontosnak tartanak a magyar história ragyogó eseményeinek színrehozását. Nagyon szívesen látnók a néplélek nevelésének szolgálatában Árpád, az első szent király, László, Mátyás tündöklő alakjait, a „megadjuk” fenséges, térdrekenyszerítő jelenetét, a legvitézebb huszárnak, Simonyi óbesternek, Görgeynek, Damjanicsnak s a hős vörössapkás zászlóaljnak vitézi tetteit — filmen.

Filmek! — Nem szegényes, hanem melegszívű tudósok, költők által elgondolt, tehetséges színészek által megjátszott, méltó, pazar kiállításban megrendezett magyar filmek! Merész gondolat ez? Tervnek oly kivihetetlen?

Tapasztalati tény, hogy a mozi épp úgy megköveteli a bűnözés terén a maga áldozatait, imint a nyomorúság.¹⁶⁹⁾

¹⁶⁹⁾ V. ö.: Hellwig: Die Schundfilms, ihr Wesen, ihre Gefahr und ihre Bekämpfung, 1911; Hellwig: Die Anwendbarkeit der Paragraphen 184., 41. des Strafgesetzbuches auf Vorführungen unzüchtiger Kinematographischer Films, Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft. 35. köt. 469. s. köv. old. Schilling: A mozi kihatása a fiatalkorúak kriminalitására, 1917. Az idevonatkozó irodalmat Hacker: Bevezetés a büntetőjogba c. műve közli.

Engedjük továbbra is a magyar ifjúságot az ingol-amerikai betörő világ vitézi tetteiben gyönyörkölni?

Nem volna-e hasznosabb a magyar feltámadás szürke, névtelen munkásait: a papot, a tudóst, a katonatisztet, a bírót, a rendőrt, a fináncot, a gyárimunkást stb. közelebb hozni még a filmen is a tömegek szívéhez?

Ne legyen bevetetlen egy talpalatnyi hely se a hazában.

A „kisdédóvótól a börtönig” szolgálja az állam és a társadalom (minden intézménye a magyar néplelek nevelésének az ügyét.

Ezzel kapcsolatosan különös súly volna helyezendő azoknak a törvényszakaszoknak irgalmatlan végrehajtására, melyek az iskoláztatási kötelesség megsértését büntetik,¹⁷⁰⁾

Különös gondot kellene fordítani itt a büntető eljárás gyorsaságára.

Ily követeléseket azonban joggal csak akkor támaszthatunk, ha mindazokban az eseteikben, ahol a nyomorúság gátolja az iskolalátogatást, bizton számíthatunk a társadalom azonnali támogatására.

A nemzet minden rétegét átfogó, általános népnevelési törvény tervezetének körvonalozása, dolgozatunk kereteiből kiesik.

Újabb jogalkotásunkban biztató jeleit látjuk a nagyszabású nemzetnevelő munka megindulásának.¹⁷¹⁾

Szent hitünk, hogy az az apostoli munka, melyet

¹⁷⁰⁾ 1876. évi XIII. t.-c; 1921. évi XXX. t.-c; 1922. évi XII. t.-c.

¹⁷¹⁾ Az 1924. évi XI. t.-c. például már úgy körvonalazza a középiskolák feladatát, hogy az a tanulók vallásos alapon erkölcsös polgárrá nevelésében, hazafias szellemben, magasabb, általános műveltséghez juttatásában kell hogy kimerüljön (1. φ).

Mind a három típusú középiskolának rendes tárgyai a hit- és erkölcsstan, a magyar nyelv és irodalom s a magyar történelem (2—4. §).

Az iskolából kikerült felnőttek oktatását újabban az 1922. évi 132.243., III/b. számú vallás- és közoktatásügyi mi-

társadalmunk a magyar néplélek nevelése terén a haza és felebaráti szeretet jegyében kifejt, meghozza majd gyümölcseit s ha meg nemi is ment bennünket a tömegbűntényektől, azok számát mindenestre csökkenteni és a tömegkriminalitás karakterét szelídíteni fogja.

Ebben a reményben fejezzük be kriniinál-aetiologiai tanulmányunkat, mely bennünket a szigorú de Launay sápadozásától a magyar tömeglélek regenerálásának gondolatáig vezetett.

niszteri rendelet értelmében szervezett iskolánkívüli népművelési bizottságok intézik.

A rendelet rámutat arra, hogy a háborús iskolázás szembetűnő hiányossága, a forradalmak folytán beállott nagy politikai és társadalmi átalakulások, s a népléleknek az a kedvezőtlen alakulása, mely a háború és a forradalmak hatásaként egyes vidékeken ijesztő mértékben mutatkozik, égető nemzeti és korszükségletté teszük nálunk is a nemzet mindenik részére kiterjedő hathatós iskolánkívüli népművelést.

Hangsúlyozza, hogy ez többé nem merülhet ki a tudományok népszerűsítésében, hanem az emberi lélek, más nevelőhatású módjait és eszközeit is fel kell ölelnie.

A rendelet mindenek előtt a társadalmi munka szükségességét emeli ki, s az államnak az irányító szerepet az anyagi és erkölcsi támogatást tartja fenn.

Tartalom:

	Oldal
I. fejezet: Bevezetés.....	5
II. fejezet: Bűnöző tömegek a világtörténelemben.....	6
III. fejezet: Melyek azok a lélektani jellemvonások, amelyek a tömegjelenségekkel szemben fokozott óvatosságra intenek? Miért oly veszedelmesek a tömegek?	25
IV. fejezet: A tömegnézetek tényezői	41
V. fejezet: A tömeglélektan bűnügyi kóroktani tanulságai. A megelőzés.....	43
VI. fejezet: A tanítás és a nevelés szerepe a tömegkriminalitás előidézésében.....	54
VII. fejezet: A jelen feladatai.....	69